

Morris Halle, Samuel Jay Keyser

Teoria metru

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 65/2, 243-280

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

III. P R Z E K Ł A D Y T E O R I A W I E R S Z A I P O E Z J I

Pamiętnik Literacki LXV, 1974, z. 2

MORRIS HALLE i SAMUEL JAY KEYSER

TEORIA METRU

1. Wstęp

Gdy poeta komponuje wiersz metryczny, nakłada pewne ograniczenia na wybór słów i wyrażen, którym zwykły język na ogół nie podlega. Poeta i jego odbiorcy mogą nie potrafić sformułować ściśle natury ograniczeń działających w danym utworze, mimo to zapewne zarówno poeta, jak i doświadczony czytelnik bez większych trudności rozróżniliby wersy absolutnie niemetryczne od wyraźnie metrycznych. Tak więc ci, którzy znają wzorzec angielskiego wiersza metrycznego od Chaucera do Yeatsa, zgodzą się z opinią, że (1b) i (1c) są regularnymi pięciostopowcami jambicznymi, gdy tymczasem (1a) nie jest pięciostopowcem jambicznym, choć ma taką samą liczbę sylab jak (1b), a (1c) ma inną liczbę sylab:

- (1) (a) *Ode to the West Wind by Percy Bysshe Shelley*
- (b) *O wild West Wind, thou breath of Autumn's being*
- (c) *The curfew tolls the knell of parting day*

W dodatku odbiorcy poezji posiadają zdolność klasyfikacji wersów metrycznych jako bardziej lub mniej skomplikowanych. Toteż większość czytelników z pewnością uzna wers (1b) za bardziej skomplikowany niż (1c).

Te łatwe do zaobserwowania zdolności doświadczonego czytelnika będą dla nas podstawowymi faktami, które należy wyjaśnić za pomocą adekwatnej teorii wersyfikacji. Taka teoria jednak powinna dać więcej; powinna również pomóc nam w zrozumieniu natury wiersza metrycznego i naświetlić zagadnienie stosunku między codzienną językową świadomością użytkownika języka i jego zdolnościami do określania utworów jako metryczne bądź niemetryczne i jako skomplikowane lub proste.

[Morris Halle — profesor językoznawstwa w Massachusetts Institute of Technology (MIT). Jego główne zainteresowania badawcze skupiają się wokół fonologii. — Samuel Jay Keyser — współautor tej książki oraz kilku artykułów o wersyfikacji pisanych wspólnie z Hallem, zajmuje się logiką staroangielską.]

Przekład według wyd.: M. Halle and S. J. Keyser, *English Stress. Its Form, Its Growth, and Its Role in Verse*. New York 1971, rozdz. 3: *Theory of Meter* (s. 139 — 180).]

Naszym zdaniem, wspomniana wyżej zdolność czytelników i poetów do wydawania sądów o wersach tłumaczy się ich znajomością pewnych zasad konstrukcji wiersza. Znajomość ta, podobnie jak znajomość języka u przeciętnego użytkownika, jest na ogół raczej nieświadoma. Zapytani mogą nie umieć sformułować logicznie zasad, którymi posługują się przy ocenie metryczności i stopnia złożoności wersów. Dlatego też zadaniem wersologa jest logiczne i jasne podsumowanie tej wiedzy, tak jak zadaniem gramatyka jest wyjaśnianie tego, co jest znane biegłemu użytkownikowi języka.

Istota metru

Proponujemy traktować metr jako nałożenie prostego abstrakcyjnego wzorca na sekwencję słów. Osiąga się to przez ustalenie zależności między elementami składającymi się na wzorec a specyficznymi fonetycznymi (lub fonologicznymi) właściwościami sekwencji słów. Badanie miar metrycznych musi więc składać się z dwóch części, a mianowicie z analizy abstrakcyjnych wzorców i z analizy reguł zgodności, które pozwalają uważać dany szereg słów za realizację danego schematu.

Aby wyjaśnić nasze stanowisko, rozważmy bardzo prosty przykład. Jeden z najbardziej podstawowych wzorców metrycznych składa się z jednostek tego samego typu, powtórzonych pewną ilość razy. Przykłady takich wzorców podajemy w (2):

- (2) XXX XXXX XXXXX
 XXX XXXX XXXXX
 XXX XXXX XXXXX

Oczywiście za realizację jednego z tych wzorców można uznać nieskończoną ilość ustawień przedmiotów — kwiatów na grządce, ławek w klasie, okien w ścianie domu. Reguła zgodności, która mówi, że każde X ma być zrealizowane jako pewien przedmiot (kwiat, ławka, okno) powiedziałyby nam, gdzie szukać wzorców w (2). Nie ma jednak potrzeby realizowania wzorców poprzez statyczne ustawienie przedmiotów; mogły być one równie dobrze realizowane poprzez zjawiska zorganizowane w czasie, jak seria uderzeń w bęben, seria sygnałów świetlnych, seria kroków tanecznych. Wszystko, czego byłoby potrzeba, to odpowiednia modyfikacja reguły zgodności. Kiedy decydujemy się na użycie ciągu sylab dla realizacji wzorca — rezultatem jest wers. Rozważmy pod tym kątem fragment (3) pochodzący od poety hiszpańskiego Lope de Vega:

- (3) *Zagala divina,
 bella labradora,
 boca de rubies,
 ojos de paloma.*

Każdy z wersów w (3) zawiera sześć sylab¹. Tak więc możemy powiedzieć, że wzorec metryczny tego poematu wygląda następująco:

¹ Używamy tutaj terminu „sylaba” jako ekwiwalentu „ciągu dźwięków mowy składających się z jednego dźwięku sylabicznego (samogłoska) ograniczonego z obu stron jakąkolwiek ilością następujących po sobie dźwięków niesylabicznych (spółgłosek)”. Nie wypowiadamy się tu w trudnej sprawie możliwości jednolitego podziału wypowiedzi na sylaby.

XXXXXX

i że prawo zgodności ustala relację 1:1 między sylabami wersu i znakami X wzorca metrycznego. Jest to jednak tylko uproszczenie właściwego prawa zgodności, co wychodzi na jaw, gdy spojrzymy na wersy w (4), które w wierszu następują bezpośrednio po cytowanych w (3):

(4) *Santísima Virgen,
soberana aurora,
arco de los cielos,
y del sol corona.*

Drugi wers w (4) ma siedem sylab, a nie sześć, jak można by się spodziewać. Ale zauważmy, że w tym wersie po słowie kończącym się na samogłoskę następuje słowo rozpoczynające się od samogłoski. Jest dobrze znaną cechą wiersza hiszpańskiego, że ciągi samogłosek mogą liczyć się jako metryczne odpowiedniki pojedynczej sylaby, w którym to przypadku mówi się, że zachodzi „*synalefe*”. Jest to konwencja czysto metryczna. Powszechnie utrzymywany pogląd, że omawiane ciągi samogłosek są wymawiane łącznie, po prostu nie odpowiada prawdzie. Baehr (1962) zauważa, że *synalefe* występuje w poezji dramatycznej, nawet gdy słowo kończące się na samogłoskę mówione jest przez inną osobę niż słowo zaczynające się od samogłoski. Jako przykład cytuje on (s. 21) wers z Tirso de Molina:

Ay, Aurora hermosa. — Adiós,

gdzie samogłoski połączone łukiem liczą się jako pojedyncza jednostka metryczna, chociaż słowa należą do kwestii innych aktorów.

Warunki, w których realizowany jest abstrakcyjny wzorzec XXXXXX, mogą być wyrażone poprzez alternatywne reguły zgodności (5a) oraz (5b)²:

(5) (a) każdy element X abstrakcyjnego wzorca metrycznego odpowiada pojedynczej samogłosce w wersie

lub

(b) każdy element X abstrakcyjnego wzorca metrycznego odpowiada jednej lub kilku następującym po sobie samogłoskom w wersie.

Drugi wers (4) jest metryczny dzięki regule (4b), gdy wszystkie inne wersy w (4), jak również te w (3) są metryczne na mocy reguły (5a).

Skomplikowanie lub stopień wypełnienia metru

Wspomnieliśmy już wcześniej, że odbiorcy poezji zdolni są odróżnić wersy nie tylko metryczne od niemetrycznych lecz także bardziej skomplikowane od mniej skomplikowanych. Możemy więc powiedzieć, że chociaż wszystkie wersy w (3) i (4) są metryczne, to drugi wers w (4) jest bardziej skomplikowany niż pozostałe.

² Analiza tu przedstawiona nie ma na celu dokładnego rozważenia zawitości hiszpańskiego wiersza sylabiczego, ale służy jedynie jako wygodny przykład, będący punktem wyjścia do omówienia teorii metrycznej.

Dlatego też ważna jest kolejność alternatyw w (5); reguły ustawione są według wzrastającej złożoności: (5a) uznaje za metryczne tylko te wersy, w których każda samogłoska pokrywa się ze znakiem X abstrakcyjnego wzorca metrycznego; druga alternatywa, (5b), powiększa klasę wersów uznanych za metryczne, pozwalając podporządkować każdą ilość następujących po sobie w wersie samogłosek jednemu znakowi X.

Dla dalszych rozważań przyjmujemy, że reguły zgodności składają się z alternatyw, które mogą być tak ułożone, że alternatywy dalsze zawierają poprzednie, a więc są tych poprzednich uogólnieniem. W rezultacie każda dalsza alternatywa pozwala uznać za metryczne większą ilość wersów niż poprzednie alternatywy. Ale to znaczy, że przez stosowanie bardziej złożonej reguły nasz wers staje się nie mniej, lecz bardziej skomplikowany: jeśli środki realizacji danego abstrakcyjnego wzorca są ściśle ograniczone, można wówczas od razu stwierdzić jego obecność w tekście; z drugiej zaś strony, jeśli środki aktualizacji danego wzorca są bardzo różnorodne, wówczas odpowiednio trudno jest zauważyć, że wzorec ten jest zakodowany w danej sekwencji słów. Tak więc jeśli natychmiast można rozpoznać pięciostopowiec jambiczny w (1c), to potrzeba pewnego doświadczenia, by zauważyć, że (1b) reprezentuje ten sam wzorec. Dlatego też proponujemy, żeby wers, w którym muszą być zastosowane dalsze alternatywy reguły zgodności, uważać za bardziej skomplikowany pod względem metrycznym niż taki, który opiera się na alternatywach wcześniejszych. Złożoność wersu wzrasta również wraz z liczbą przypadków w wersie, w których użyte są dalsze alternatywy. Kolejność alternatyw w regułach zgodności jest więc naszym formalnym środkiem dla ujęcia ważnego zjawiska złożoności metru, które odgrywa tak wielką rolę we współczesnych rozważaniach nad metrem.

Bardzo trudno jest zauważyć wzorec powstały przez użycie bardziej złożonych alternatyw reguł zgodności i dlatego nie spotykamy wersów, w których użyte są wszystkie najbardziej złożone reguły zgodności. Takie wersy przewyższyłyby próg zdolności odbiorcy do spostrzegania wzorca. Zobaczymy później ((69) i odnośne omówienie), jak to się sprawdza w wypadku pięciostopowca jambicznego. Ta sama zwiększona trudność zauważenia wzorca stanowi niewątpliwie przyczynę, dla której nie spodziewamy się spotkać w wierszu hiszpańskim wersów realizujących abstrakcyjny wzorec metryczny XXXXXX tak, aby konieczne było sześciokrotne zastosowanie (5b) w tym samym wersie.

Zbadamy teraz fragment wiersza hiszpańskiego, którego wersy są bardziej skomplikowane niż te w (3) i (4). Kiedy samogłoska będzie się pokrywała z X na mocy pierwszej alternatywy (5a), zostawimy ją bez oznaczenia; jeśli zaś trzeba zastosować alternatywę (5b), ponieważ na X składa się ciąg samogłosek, ciąg ten będzie podkreślony. X umieszczone w nawiasach na końcu wersu reprezentuje tzw. „klauzulę żeńską” (*verso llano*), która jest fakultatywnym wariantem każdego hiszpańskiego wzorca metrycznego.

Yo sueño que estoy aquí
X X X X X X X

destas prisiones cargado,
 X X XX X X X(X)
y soñé que en otro estado
 X XX X X XX(X)
más lisonjero me vi.
 X XX XX X X
¿Qué es la vida? Un frenesí.
 X X X X XXX
¿Qué es la vida? Una ilusión,
 X X X X XX
una sombra, una ficción
 XX X X X X
y el mayor bien es pequeño;
 X X X X X X(X)
que toda la vida es sueño,
 X XX X X X(X)
y los sueños, sueños son.
 X X X X X
 (Calderón de la Barca, *La vida es sueño*)

Dla celów dalszych rozważań możemy przyjąć, że każde podkreślenie powiększa o jeden stopień złożoność wiersza. Tak więc np. szósty wers powyższego wiersza ma złożoność równą 3, a pierwszy wers ma złożoność 1, natomiast wers ostatni — złożoność 0. Do zagadnienia mierzenia złożoności wersu powrócimy w rozważaniach nad pięciostopowcem jambicznym.

Różne reguły zgodności dla jednego wzorca abstrakcyjnego

Ponieważ wzorce metryczne są oddzielone od reguł, które nakładają te wzorce na rzeczywiste wersy, musimy być przygotowani na to, że spotkamy przypadki, gdzie za pomocą różnych reguł zgodności ten sam wzorec metryczny wyrażony będzie za pomocą zupełnie innego materiału leksykalnego. Porównajmy więc pod tym kątem wersy z *Los gustos estragados* Iriarte'a podane w (6a) z angielskim wierszem dla dzieci przytoczonym w (6b):

(6) (a) *Que corren,*
 X X(X)
 Que saltan,
 X X(X)
 Que rien,
 XX(X)
 Que parlan,
 X X(X)
 Que tocan,
 X X(X)
 Que bailan,
 X X(X)

Que enredan,
 X X(X)
Que cantan;
 X X(X)
 (b) *A swárm of bées in Máy*
 X X X
is wóρθ a lóad of háy;
 X X X
A swárm of bées in Júné
 X X X
is wóρθ a silver spóon;
 X X X
A swárm of bées in Julý
 X X X
is not wóρθ a flý.
 X X X

W tych dwóch wierszach abstrakcyjne wzorce metryczne są takie same, mianowicie XXX, ale reguły zgodności nie są identyczne. Dla (6a) regułą zgodności jest (5); dla (6b) — natomiast — regułą zgodności jest (7a):

(7) (a) Każdy element X metru odpowiada samogłosce będącej pod pełnym akcentem³,

lub

(b) szeregowi składającemu się z jednej albo dwu samogłosek pod pełnym akcentem w ramach tego samego składnika syntaktycznego, pod warunkiem, że nie ma między nimi żadnej innej samogłoski.

Wiersz (8) skandujemy na zasadzie reguły (7a):

(8) *Ráin, ráin, gó awáy*
 X X X X
Cóme agáin anóther dáy
 X X X X
Little Jóhnnny wánts to pláy.
 X X X X

Przypatrzmy się teraz wierszowi (9):

(9) *Ríde a cóck-hórsé to Bánbury Cróss*
 X \overline{X} X X

³ Poprzez „samogłoskę pod pełnym akcentem” rozumiemy samogłoskę, na którą pada główny akcent w wyrazie; wszystkie inne samogłoski w wyrazie określamy terminem „nieakcentowane”.

Tak więc w słowie *instrumentality* trzecia od końca będzie traktowana jako „akcentowana”, a wszystkie pozostałe samogłoski jako „nieakcentowane”. Samogłoski z akcentem pobocznym w złożeńiach otrzymują akcent główny, ponieważ w słowie, w którym występują, pada na nie akcent główny, np. *horse* w *cóck-hórsé* czy *Banbury* w *Bánbury Cróss* w punkcie (9). Również partykuła czasownikowa, tak jak sam czasownik, jest pod pełnym akcentem w takich konstrukcjach jak *eat up*. Ale enklityki, takie jak przedimki, spójniki, przyimki, przysłowki enklityczne i czasowniki modalne nie zawierają samogłosek będących pod pełnym akcentem.

To sée a fine lády zupón a white hórsé
 X $\overline{\text{X}}$ X $\overline{\text{X}}$
Rings on her fingers, bélls on her tóes
 X X X X
Shé shall have músic wheréver she góes.
 X X X X

Dwa ostatnie wersy przykładu (9) zawierają po cztery samogłoski pod pełnym akcentem i łatwo można stwierdzić, że odpowiadają metrowi czterojednostkowemu na mocy reguły (7a). Zauważmy jednak, że wers pierwszy zawiera pięć, a drugi sześć samogłosek pod pełnym akcentem. Aby przypisać tę wersy metrowi czterojednostkowemu, należy koniecznie uciec się do drugiej alternatywy reguły (7), zgodnie z którą dwie samogłoski pod pełnym akcentem, w ramach tego samego składnika syntaktycznego, bez żadnej samogłoski między nimi, mogą odpowiadać pojedynczemu elementowi metrycznemu. W pierwszym wersie sekwencja *cóck-hórsé*, a w drugim sekwencji *fine lády* i *white hórsé* mogą być przypisane pojedynczemu X na mocy reguły (7b). Dlatego również pierwsze dwa wersy można uważać za realizację — choć już nie tak bezpośrednią — czterojednostkowego wzorca metrycznego.

Reguła zgodności (7) nie tylko pozwala na uznanie za metryczne wszystkich wersów w przykładzie (9), ale również przypisuje im pewne stopnie złożoności. Dwa ostatnie wersy są jak najbardziej naturalną realizacją abstrakcyjnego wzorca metrycznego XXXX, gdyż zastosowana tu została tylko reguła (7a); następny co do złożoności jest wers pierwszy, gdzie była raz użyta reguła (7b); drugi wers jest najbardziej złożony, ponieważ reguła (7b) została tu użyta dwukrotnie. Takie uszeregowanie wydaje się poprawne na podstawie intuicji.

Wzorce angielskich wierszyków dla dzieci na ogół dopuszczają jedno fakultatywne X. Toteż możemy mieć wzorce takie, jak (10) i (11)⁴:

- (10) XX(X)
Thréé wise mén of Gótham
 X $\overline{\text{X}}$ X
Wént to sée in a bówl
 X X X
If the bówl had been strónger
 X X
My sóng had been lónger.
 X X
- (11) XXX(X)
Thírty dáys hath Septémber
 X X X

⁴ Jest to pozostałość metru staroangielskiego, który omawiamy w następnym rozdziale. Istnieją inne wyraźne paralele między wierszami dla dzieci, skandowanymi tak jak wyżej a poezją staroangielską. Omówienie zależności między wierszami dla dzieci, metrem staroangielskim i średnioangielską poezją aliteracyjną przedstawioną na przykładzie *Gawain and the Green Knight* można znaleźć u Keysera (*Old English Prosody*. „College English”, 1969, 30, s. 331–356) i w przypisach do jego pracy.

April, Júné and Novémber;
 X X X
Fébruary has twénty-éight alóne
 X X X X
All the rést have thírty-óne,
 X X X X
Excépting léap yéar, thát's the time
 X X X X
When Fébruary's dáys are twénty-nine.
 X X X X

2. Staroangielski wiersz aliteracyjny

Forma wierszowa, jaką reprezentuje staroangielski poemat epiczny *Beowulf*, upodabnia go pod względem pewnych podstawowych właściwości do wzorca angielskich wierszy dla dzieci, które zostały powyżej zanalizowane. Poemat jest jednak o wiele bardziej skomplikowany, co wiąże się oczywiście z jego kunsztownym kształtem artystycznym. Staroangielski wiersz aliteracyjny miał określoną liczbę samogłosek pod akcentem głównym, lecz w przeciwieństwie do wierszy dla dzieci wymagał on ponadto, żeby zbitki spółgłoskowe poprzedzające pewne akcentowane samogłoski były objęte aliteracją. Jako typowy przykład omówimy (12):

(12) *bát under béorge. Béornas géarwe*

Wers ten ma cztery samogłoski pod akcentem głównym, z których trzy pierwsze objęte są aliteracją, tzn. poprzedzone identycznymi spółgłoskami (wyróżnionymi tłustym drukiem). Aby włączyć te fakty do naszej teorii metrycznej, proponujemy wprowadzić dwa rodzaje abstrakcyjnych jednostek metrycznych, S i W, uszeregowanych we wzorze (13) i regule zgodności (14):

(13) SSSW

(14) (a) Każda abstrakcyjna jednostka wiersza, tzn. każde S czy W, odpowiada pojedynczej sylabie pod akcentem głównym.

Definicja: Jeśli w dwu lub więcej sylabach akcentowanych zero lub więcej spółgłosek, które poprzedzają samogłoskę, są takie same lub zaczynają się od tej samej spółgłoski czy też od zbitki z głośką *s-*, to sylaby te objęte są aliteracją⁵;

⁵ Innymi słowy, wszystkie sylaby zaczynające się od samogłoski akcentowanej (tzn. wszystkie sylaby, w których przed samogłoską nie występuje spółgłoska) objęte są aliteracją, tak jak sylaby, w których samogłoska akcentowana poprzedzona jest taką samą pojedynczą spółgłoską. Sylaba akcentowana zaczynająca się więcej niż jedną spółgłoską tworzy aliterację wraz z sylabą akcentowaną rozpoczynającą się dowolną ilością spółgłosek, jeśli tylko pierwsza spółgłoska obu sylab jest taka sama. Natomiast sylaby akcentowane rozpoczynające się od zbitki z głośką *s-* objęte są aliteracją tylko wtedy, gdy taka sama jest spółgłoska szczelinowa lub zwarto-szczelinowa następująca po *s*.

Nasza definicja nie obejmuje pewnych wyjątkowych aliteracji. Tak więc *|k|* i *|č|* mogą tworzyć ze sobą aliterację, tak jak *|g|* i *|y|*. Bliss (*The Metre of Beowulf*, Oxford 1958, s. 11) sugeruje, że reguły aliteracji obrosły już tradycją. Jeśli *|k|* i *|č|*, jak również *|g|* i *|y|* uważane były za identyczne, to oczywiście jest, że odczucia co do aliteracji powstawały na podłożu abstrakcyjnym.

(b) Sylaby w pozycji S są objęte aliteracją; sylaby w pozycji W nie są objęte aliteracją.

Zgodnie z punktami (13) i (14) odczytalibyśmy wers (12) tak, jak to jest pokazane w punkcie (15):

(15) *bāt under béorge. Béornas géarwe*
 S S S W

W punkcie (16) podajemy wersy podobnie skandowane:

(16) (a) *mónegum mǣgþum méodosetla ofteāh*
 S S S W (B. 5)
 wyszarpywał miejsce biesiadne wielu plemionom

(b) *lifde æfter lǣþum lánge þráge* (B. 1257)
 S S S W
 żył długo po znienawidzonym wrogu

(c) *Hē geféng þā fételhilt, fréca Scýldinga* (B. 1563)
 S S S W
 On, wojownik Skyldingów, złapał połączoną rękoięść

Bardzo interesujące przykłady tego typu wiersza podajemy w punkcie (17):

(17) (a) *drihtsele dréorfah, onne dæg líxte* (B. 485)
 S S S W
 wspaniała sala poplamiona krwią, gdy świtał dzień

(b) *wréoþenhilt ond wýrmfah. Dā se wísa spréc* (B. 1698)
 S S S W

z pokręconą rękoięcią miecza i z krętą ornamentacją. Wówczas mędrzec przemówił

W każdym z tych wersów znajdujemy złożone słowa: *drihtsele* i *dréorfah* w (17a), oraz *wréoþenhilt* i *wýrmfah* w (17b). Z naszej analizy akcentu w języku staroangielskim pamiętamy, że na drugi element takich słów pada akcent poboczny. Rozkład akcentów w (17) jest więc oparty na przesłance, że w słowach złożonych akcent poboczny nie ma znaczenia pod względem metrycznym. Takie przypuszczenie nasuwa nam fakt, że drugie elementy złożeń nie są nigdy objęte aliteracją. Toteż w dalszej analizie zakładamy, że znaki S i W mogą być reprezentacją wyłącznie sylab pod akcentem głównym. Sylaby te występują na ogół w ramach większych jednostek leksykalnych — rzeczowników, czasowników, przysłówków i pierwszych elementów złożeń. Poza tym przyjmujemy, że przymiotniki zawsze zawierać będą samogłoski pod głównym akcentem, nawet gdy przymiotniki te są określeniami rzeczowników. Spotykamy czasem wersy, w których pozycjom S odpowiadają przyimki i zaimki osobowe oraz wskazujące (szczegóły w przypisie 7).

Pobieżna analiza wiersza *Beowulfa* wykazuje, że około 30% wersów zgadza się ze wzorcem przedstawionym w punktach (15), (16) i (17). A co z pozostałymi wersami? Chociaż w metryce *Beowulfa* podstawową rolę odgrywa wzorec (13) i reguła

(14), to należy jednak przeprowadzić pewne modyfikacje, aby wyjaśnić rozmaite rodzaje wersów występujących w tym poemacie. Na początek przyjrzyjmy się wersom w punkcie (18):

- (18) (a) *éaforum Écgwelan, Ár-Scyldingum* (B. 1710)
 S S S
 latorośl Ecgwela, chwalebni Skyldingowie
- (b) *sē for ándrysum éalle bewéotede* (B. 1796)
 S S W
 który uprzejmie na wszystko spoglądał

W (18a) nie ma żadnej pozycji W, gdyż wszystkie sylaby pod akcentem głównym zaczynają się od elementu objętego aliteracją. Wobec tego powstaje możliwość modyfikacji wzorca metrycznego (13) w ten sposób, aby końcowe W było fakultatywne. Ponadto, początkowe S abstrakcyjnego wzorca metrycznego jest również fakultatywne, ponieważ (18b) zawiera tylko dwie sylaby, które można wyrazić za pomocą S zgodnie z regułą (14). Zauważyliśmy już, że fakultatywna abstrakcyjna jednostka metryczna jest charakterystyczna dla metru angielskich wierszy dla dzieci (zob. przykłady zawarte w punktach (10) i (11)); poezja staroangielska również posiada tę właściwość. Znacznie częściej spotykamy wersy, w których jednostki fakultatywne są „wypełnione”, niż wersy takie, w których jednostek fakultatywnych brak, dlatego też oznaczac będziemy gwiazdką przypadki, gdzie opuszczenie jednostki fakultatywnej komplikuje wers. Zmodyfikujemy więc wzór (13) tak, jak to pokazuje (19), a regułę zgodności pozostawimy bez żadnych zmian:

(19) (S)*SS(W)*

Zauważmy jednak, że abstrakcyjny wzorec (19) przewiduje istnienie w *Beowulfie* wersów odpowiadających wzorcowi metrycznemu SS, który powinien występować rzadziej niż jakkolwiek ze wzorców wymienionych powyżej. (Przypominamy, że poprzez umieszczenie gwiazdki przy nawiasie zaznaczamy, iż kiedy zawartość nawiasu jest pominięta, wówczas wers staje się bardziej, a nie mniej skomplikowany.) Przypuszczenia nasze okazują się słuszne: istnieją wersy typu SS, tak jak w punkcie (20), i występują rzadziej niż wersy poprzednio omówione (zob. punkt (30)):

- (20) (a) *þone sēlestan sǣcyninga* (B. 2382)
 S S
 najlepszy z królów morza
- (b) *oþ þæt he fǣringa fýrgenbēamas* (B. 1414)
 S S
 aż on nagle górskie drzewa

Chociaż zmodyfikowany wzorec (19) obejmuje wszystkie dotychczas cytowane wersy, to jednak nie rozwiązuje on wszystkich trudności. Mianowicie, wersy takie, jak w punkcie (21), nie mogą być objęte przez wzorec (19), a przecież są metryczne:

- (21) (a) SWWSW
 fréan Scýldinga. Gewitaþ fórd bēran (B. 291)
 S W W S W
 pan Skyldingów. Idź nieść dalej

(b) SWWS

mæg Ælfheres; geseah his mōndryhten (B. 2604)

S W W S

krewni Aelfhera; on zobaczył swego pana

(c) SSWWSW

heard hēr cūmen, sōhte hōldne wine (B. 376)

S S W W S W

przyjść tu odważnie, i odwiedził zaufanego przyjaciela

(d) SSSWW

Bēowulf wæs brēme — blæd wīde sprāng — (B. 18)

S S S W W

Beowulf był sławny — jego chwała sięgała daleko —

Aby przedstawić wersy z punktu (21) za pomocą symboli, należy dopuścić więcej niż jedno W między pozycje S. Na podstawie cytowanych tu wersów można by zaproponować wprowadzenie dwu pozycji W między przedostatnim i ostatnim S, co dałoby wzorzec (22), gdzie nawiasy nie oznaczone gwiazdkami zawierają materiał fakultatywny, który nie ma wpływu na złożoność wersu:

(22) (S)*S(W)(W)S(W)(W)*

Jednak nawet ta modyfikacja nie jest wystarczająca, ponieważ wyklucza istnienie wersu zawierającego dwie lub trzy pozycje S poprzedzone pozycją W. O występowaniu takich typów wiersza świadczą przykłady podane w punkcie (23):

(23) (a) WSSWSW

gebād wintra wōrn, ær hē on wæg hwūrfe (B. 264)

W S S W S W

przeżył wiele zim, zanim umarł

(b) WSSSW

pæt hē hāfde mōd micel, þeah þe hē his mægum nære (B. 1167)

W S S S S W

że miał dużo odwagi, chociaż nie był pewno ze swymi krewnymi

(c) WSSS

hāfde mære mægen. Ðā hine on mōrgentīd (B. 518)

W S S S

miał większą siłę. Potem go rano

(d) WSSW

„Ne frín þū æfter sælum! Sōrh is genīwod (B. 1322)

W S S W

„Nie żądaj szczęścia! Wrócił smutek

(e) WSSWW

Gewiton him þa fēran, — flóta stille bād (B. 301)

W S S W W

Wtedy wyruszyli, — statek pozostał bez ruchu

(f) SWSSW

fif nihta fyrst, oþ þæt unc flóð tódráf (B. 545)
 S W S S W

przedział pięciu nocy, aż powódź nas rozdzieliła

W *Beowulfie* nie spotykamy dwu W przed początkowym S albo dwu W po początkowym S w wersie zawierającym trzy pozycje S. Nie ma również wersów, które miałyby więcej niż trzy nie objęte aliteracją sylaby akcentowane. Aby uwzględnić te fakty, jak również fakty wynikające z punktu (23), gdzie pozycja W poprzedza dwie lub trzy pozycje S, modyfikujemy abstrakcyjny wzorzec podstawowy (22) i otrzymujemy wzorzec (24):

(24) (W) (S) (W))* S (W) (W) S (W) (W)*.

Warunek: żaden wers nie może mieć więcej niż trzy pozycje W.

Warunek, który narzuciliśmy, wyklucza takie nieistniejące wzorce abstrakcyjne, jak SWSWWSWW, WSWWSW oraz WSWWSW.

Chociaż wzorzec (24) daje się sprawdzić w praktyce, gdyż nie umożliwia tworzenia wzorców z gruntu błędnych, to jednak nie wnika on dogłębnie w naturę wiersza *Beowulfa*. Poza tym pozwala on na utworzenie większej ilości wzorców abstrakcyjnych, niż to zostało w praktyce sprawdzone w punkcie (27), gdzie wyliczamy kolejno wszystkie wzorce, jakich istnienie dopuszcza wzorzec (24). Aby ułatwić wyliczanie, podzieliliśmy formułę (24) na dwie części: pierwsza część obejmuje wszystkie kombinacje, jakie umożliwiają pierwsze trzy symbole; druga część obejmuje kombinacje dopuszczone przez sześć dalszych symboli. Pierwsza część pozwala więc na utworzenie sześciu kombinacji, podanych w punkcie (25):

(25) Ø WS
 W SW
 S WSW

Druga część daje osiem kombinacji, jak w punkcie (26):

(26) SS SWSW
 SWS SWWSW
 SWWS SWW
 SWW SWSWW

Dziewiąta kombinacja hemistychu, SWWSWW, nie wchodzi w rachubę, gdyż nie zgadza się z warunkiem dopuszczającym najwyżej trzy W w wersie.

Wzorzec wersu powstaje przez połączenie któregośkolwiek z sześciu wzorców z punktu (25) z którymkolwiek z ośmiu wzorców z punktu (26), jak to ilustrujemy w tabeli (27) (p. s. 255).

Poziome kreski w tabeli (27) oznaczają, że wzorzec został wykluczony ze względu na warunek ograniczenia ilości pozycji W do trzech lub mniej. Wzorce przekreślone powstały na mocy wzorca (24), ale nie spotkano ich w poezji. Z 37 wzorców dozwolonych przez wzorzec (24) dwanaście stanowią wzorce nie potwierdzone. Jest to

Pierwszy hemistych	Drugi hemistych							
	SS	SWS	SWWS	SSW	SWSW	SWWSW	SSWW	SWSWW
O	SS	SWS	SWWS	SSW	SWSW	SWWSW	SSWW	SWSWW
W	WSS	WSWS	WSWWS	WSSW	WSWSW	—	WSSWW	—
S	SSS	SSWS	SSWWS	SSSW	SSWSW	SSWWSW	SSSWW	SSWSWW
WS	WSSS	WSSWS	WSSWWS	WSSSW	WSSWSW	—	WSSSWW	—
SW	SWSS	SWSWS	SWSWWS	SWSSW	SWSWSW	—	SWSSWW	—
WSW	WSWSS	WSWSWS	—	WSWSSW	—	—	—	—

liczba znaczna, co sugeruje, że opracowana przez nas teoria nie oddaje adekwatnie stanu faktycznego.

Do tej pory opieraliśmy się na założeniu, że wiersz *Beowulfa* ma strukturę czysto linearną, tak jak pokazaliśmy we wzorcu abstrakcyjnym (24). Pod tym względem nasza koncepcja odbiegła od większości tradycyjnych ujęć metru staroangielskiego, które zakładają, że między wersem i następstwami S i W znajduje się jeszcze jedna jednostka teoretyczna, hemistych. Pokażemy zaraz, że wraz z wprowadzeniem tej nowej jednostki dokonać można o wiele poprawniejszej analizy metru *Beowulfa*⁶.

Na wstępie należy zauważyć, że hemistych jest konstrukcją metryczną, a nie jednostką składniową czy fonetyczną. Chociaż w wielu dyskusjach nad hemistychami słuszność tego poglądu nie jest podważana, w pewnym stopniu komplikują go jednak tersologowie, którzy twierdzą, że różne drugorzędne zjawiska wiążą się z zagadnieniem hemistychu, ale nie mogą być one uznane za cechy charakterystyczne. Poniższa uwaga A. J. Bliss'a (*An Introduction to Old English Metre*. Oxford 1962) jest typowym sposobem przedstawiania hemistychu:

Linijki wiersza w poezji staroangielskiej są przedzielone pauzą (jedną z omówionych już naturalnych pauz oddechowych) na dwie połowy lub wersy; pauza ta jest zazwyczaj zaznaczona w tekście drukowanym szerszym odstępem, a w manuskryptach — kropką. Pierwszy wers w każdej linijce to wers *a*, drugi to wers *b*. Jednostką metryczną w staroangielskim nie jest linijka druku, tak jak w nowoangielskim, ale wers; tzn. że chociaż strukturą wersu rządzą skomplikowane reguły, to połączenie wersów w linijki jest swobodne — struktura wersu *b* nie ma specjalnego powiązania ze strukturą wersu *a* (s. 11–12).

Twierdzenie Bliss'a mówiące, że hemistych jest jednostką fonetyczną określoną pauzą, jest fałszywe, gdyż spotykamy wersy takie, jak w punkcie (28), gdzie żadna pauza nie dzieli wersu na połowy:

- (28) (a) *hū ðā æþelingas ellen frémedon* (B. 3)
 W S S W
 jak ci szlachetni dokonywali dzielnych czynów
- (b) *Sétton sámere side scýldas*
 S S S W (B. 325)
 zmęczeni morzem, położyli szerokie tarcze

⁶ Trzeba zauważyć, że podział wersów na dwie części w celu ułatwienia wyliczania wzorców abstrakcyjnych w punkcie (27) był dokonany tylko gwoli jasności; podział ten nie miał znaczenia dla naszej teorii. Nie należy więc identyfikować części wersów z punktu (27) z tymi, o których tu mówim.

Właściwie okazuje się, że sam Bliss zdaje sobie sprawę, iż obecność wyraźnego działu składniowego nie może być cechą określającą podział wersu, gdyż mówi:

każdy znak przestankowy dodany przez redaktora w drukowanych tekstach staroangielskich musi odpowiadać średniówce; ale średniówka jest często niezaznaczona. W rękopisach anglosaskich średniówka jest często oznaczona kropką, na wet jeśli właściwe byłoby niedodanie żadnego znaku przestankowego <s. 10 — podkreśl. M. H. i S. J. K.>.

Cezura może więc wystąpić niezależnie od tego, czy jest z punktu widzenia składni usprawiedliwiona przez tekst. Odcinek wyznaczony przez cezurę nie jest jednostką składniową; jest przede wszystkim jednostką metryczną, niezbędną ze względów czysto metrycznych. Nie znaczy to oczywiście, że częsta zbieżność hemistychu i ważnego członu syntaktycznego jest bez znaczenia. Wręcz przeciwnie, jest to fakt wielkiej wagi, ale zbieżność ta nie może być cechą określającą hemistych. Podobnie jak w wierszu artystycznym (w przeciwieństwie do popularnego) mimo pokrywania się w ogromnej ilości przypadków granic składniowych z granicami wersu fakt możliwości zastosowania przerzutni świadczy o tym, że granice syntaktyczne nie mogą stanowić kryterium opisu wersu.

Chociaż zgadzamy się z tradycyjną teorią mówiącą, że wers staroangielski jest złożony z dwu hemistychów, nie możemy jednak przyjąć propozycji dotyczących budowy hemistychu, szczególnie wysuwanych przez E. Sieversa (np. w *Zur Rhythmik des germanischen Alliterationsverses. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, X, Halle 1885). Odrzucamy te teorie z powodów, które zostały wymienione przez Keysera (*Old English Prosody*. „College English”, 30, s. 331—356, 1969), a których tu nie powtórzymy.

Teorię metryczną, jaką proponujemy dla analizy wiersza *Beowulfa*, podajemy w punkcie (29).

(29) (a) Abstrakcyjne reguły wzorca metrycznego

(1) Wers składa się z pierwszego i drugiego hemistychu

(2) Pierwszy hemistych składa się z (X)*X

(3) Drugi hemistych składa się z X(W)*

(b) Reguły zgodności

(1) Każde X odpowiada jednemu S

albo

Jedno X w hemistychu może odpowiadać jednemu S i W w jakiegokolwiek kolejności.

Definicja: Jeśli w dwu lub więcej akcentowanych sylabach zero lub więcej spółgłosek, które poprzedzają samogłoskę, są identyczne lub rozpoczynają się od tej samej spółgłoski czy zbitki z głoską s-, wówczas sylaby objęte są aliteracją.

(2) Sylaby w pozycji S są objęte aliteracją; sylaby w pozycji W nie są objęte aliteracją.

(c) Warunki

(1) Żaden hemistych nie jest krótszy niż dwie sylaby;

(2) Jeśli wers zawiera granicę zdania pojedynczego bądź złożonego, wówczas granica ta musi się zbiegać z punktem podziału wersu na hemistychy.

Zgodnie z tymi regułami pierwszy hemistych *Beowulfa* może mieć każdy z siedmiu abstrakcyjnych wzorców pokazanych w lewej pionowej kolumnie tabeli (30), gdy tymczasem drugi hemistych może mieć któryś z pięciu wzorców podanych w rzędzie poziomym w główce tabeli (30). Ponieważ każdy z siedmiu pierwszych hemistyków może się połączyć z dowolnym drugim hemistychem, możemy otrzymać 35 odrębnych wzorców abstrakcyjnych, co też ilustrujemy.

(30) Pierwszy hemistych	Drugi hemistych				
	SW	S	SWW	WSW	WS
SS	SSSW 999	SSS 277	SSSWW 77	SSWSW 67	SSWS 17
S	SSW 665	SS 200	SSWW 21	SWSW 25	SWS 9
SW	SWSW 405	SWS 95	SWSWW 27	SWWSW 17	SWWS 2
WS	WSSW 137	WSS 33	WSSWW 1	WSWSW 19	WSWS 3
SSW	SSWSW 38	SSWS 8	SSWSWW 4	SSWWSW 3	SSWWS 1
WSS	WSSSW 13	WSSS 6	WSSSWW 0	WSSWSW 0	WSSWS 0
SWS	SWSSW 6	SWSS 1	SWSSWW 0	SWSWSW 0	SWSWS 0

Teoria przedstawiona w punkcie (29) wyróżnia 35 typów wersów pokazanych w tabeli (30), z których tylko sześciu nie znaleziono w tekście (są to wzorce oznaczone zerem). W porównaniu z teorią proponowaną w punkcie (24) widać już znaczną poprawę, gdyż w (24) nie znaleziono aż 12. Liczby pod wzorcami tabeli (30) oznaczają liczby wersów w *Beowulfie*, odpowiadających danemu wzorcowi. Zapisy metryczne, na których oparte są nasze wyliczenia, pochodzą z analiz Anny Reed⁷.

⁷ Studia Anny Reed nad prozodią staroangielską stale postępują. Jesteśmy jej wdzięczni za to, że pozwoliła nam streścić swe początkowe wyniki, i w niedalekiej przyszłości oczekujemy publikacji jej pełnych studiów.

Podziały, na których oparte są dane liczbowe w punkcie (30), dokonywane były na podstawie następujących przesłanek. Anna Reed przypisuje akcent główny wszystkim przymiotnikom, rzeczownikom i czasownikom. *Eom*, *bēon* i *wesan* są jednak nieakcentowane, chyba że występują w trybie rozkazującym i, w jednym przypadku, w przypuszczającym (zob. *Beowulf* 3180). Poza tym przeszło-teraźniejszy czasownik *sculan* jest traktowany konsekwentnie jako nieakcentowany, gdy tymczasem czasowniki *magan* i *agan* są czasem akcentowane, a czasem nie.

Nieklityczne przysłówki są na ogół akcentowane. Klityczne przysłówki, jak *swā*, *hā*, *þonne* i *ne* nigdy nie są akcentowane, nie jest także akcentowane słowo to jako „wzmacniacz”. Ponadto, nieklityczne przysłówki *hu*, *huru*, i *swylce* traktowane są jako nieakcentowane. Wreszcie następujące przysłówki są czasem akcentowane, czasem nie: *nō*, *nū*, *þar*, i *giō*.

Wyraźna regularność występuje w parach przysłówków, takich jak: *þær on*, *þær*, *elles hwergen*, *þā gēn*, mianowicie gdy dwa takie przysłówki występują obok siebie, w zwartej konstrukcji, wówczas

W dokonywaniu podziałów jedenaście tzw. „hypermetrycznych” wersów (zob. Sievers, *Altgermanische Metrik, Grundriss der germanischen Philologie*, § 23, 1905) włączono do wersów regularnych oraz opuszczono sześć wersów z powodu nieczytelności rękopisu.

Wśród typów wersów wymienionych w (30) kilka występuje dwukrotnie, są to: SWS, SSWS, SWSW oraz SSWSW. W każdej takiej parze jednak granica metryczna między pierwszym a drugim hemistychem występuje w innym miejscu. Na przykład w drugiej kolumnie pionowej SWS reprezentuje wers z granicą po W, tzn. SW/S, a w ostatniej kolumnie przedział występuje przed W, tzn. S/WS. Wziąwszy pod uwagę warunek (29c2), stwierdzimy, że wzorce w rzeczywistości się nie dublują, ponieważ pozwalają na różną pozycję granicy zdania wewnątrz wersu, a poeta korzysta z tej swobody. Na następnej stronie w punkcie (31) podajemy dane statystyczne dotyczące tych par wzorców metrycznych.

W przypadku wersów niejasnych pod względem metrycznym, wyliczonych w punkcie (31), konieczne było wprowadzenie pewnej ilości poprawek. Weźmy np. pod uwagę ciąg SWSW. Tak, jak jest to pokazane w punkcie (31), 198 wersów *Beowulfa* odpowiada wzorcowi SW/SW, a 12 wersów odpowiada wzorcowi S/WSW na ogólną liczbę 210 wersów z granicą zdania wewnątrz wersu.

(31) Liczba wersów z granicą zdania prostego lub złożonego

Typ wersu	wewnątrz wersu
SW/S	54
S/WS	5
SS/WS	16
SSW/S	7
SW/SW	198
S/WSW	12
SS/SWS	53
SSW/SW	30

Jeszcze 220 wersów ma wzorec metryczny SWSW bez żadnego wewnętrznego działu składniowego, który zdecydowałby, czy jest to przykład typu SW/SW, czy też S/WSW. Aby rozwiązać tę trudność, wersy niejednoznaczne przypisaliśmy kategoriom tu omówionym w proporcjach, w jakich występują w przypadkach nie budzących wątpliwości. Toteż na 210 wersów typu SWSW z wyraźnymi działami wewnętrznymi, 198 wersów, a więc 94% stanowi wzorec SW/SW, a 6% to odmiana S/WSW. Tak więc zaliczyliśmy 207 (tj. 94%) wersów „niejasnych” do grupy SW/SW, a pozostałe 13 (tj. 6%) do grupy S/WSW, w ten sposób otrzymując ostateczne wyniki

jeden z nich (zazwyczaj drugi) otrzymuje akcent główny. Innymi słowy przysłowki te dokładnie odpowiadają: *wherefore, however, therein, thereupon*, etc. we współczesnej angielszczyźnie.

Zaimki osobowe są na ogół nieakcentowane, chociaż czasem pada na nie akcent główny, przypuszczalnie emfaticzny. Zaimki takie jak *selfa, āghwylc, āghwæðer*, oraz *welhwylc* traktowane są w ponad połowie przypadków ich występowania tak, jakby padał na nie akcent główny.

405 i 25 uwzględnione w tabeli (30). Podobne wyliczenia przeprowadzone były dla podwójnych wzorców metrycznych podanych w punkcie (31).

W pozostałych wzorcach metrycznych różnice w pozycji działu składniowego są praktycznie nie sprawdzone. W ośmiu wersach *Beowulfa* wewnętrzny dział składniowy nie pokrywa się z podziałem wersu na hemistychy; wówczas pogwałcony zostaje warunek (29c2). Ponieważ około 1500 wersów ma wewnętrzny dział składniowy, to te osiem wersów, które cytujemy w punkcie (32), stanowi niewielką liczbę odstępstw pod względem metrycznym:

- (32) (a) *æt fōtum sāt frēan Scýldinga; gehwylc hiora his fērhþe trēowde* (B. 1166)
 S W S W S W
 u nóg pana Skyldingów; każdy z nich wierzył w jego ducha
- (b) *Flód blóde wéol – folc to s gon –* (B. 1422)
 S W W S W
 Woda falowała krwią – ludzie patrzeli –
- (c) „*Geþenc nū, se mǣra mága Héalfdenes* (B. 1474)
 W S S W
 Pamiętaj teraz, o sławny synu Healfdena
- (d) *Da cóm nón dages. Næs ofgēafon* (B. 1600)
 W S W S W
 Potem nadeszła dziewiąta godzina dnia. Opuścili przyłodek
- (e) *cwæð, he þone gūðwine gōðne téalde* (B. 1810)
 W S S W
 powiedział, że uważał go za dobrego przyjaciela
- (f) *wésan, þenden ic wéalde wíðan ríces* (B. 1859)
 S W S S W
 będzie tu, podczas gdy panuje w tym rozległym królestwie
- (g) *éðbegēte þām ðe ær his élne forléas* (B. 2861)
 S S S W
 łatwe do osiągnięcia dla niego, któremu przedtem brakowało odwagi
- (h) *cwæð, hē on mērgenne mēces écgum* (B. 2939)
 W S S W
 powiedział on rano z ostrzem miecza

Przypomnijmy, że w naszej analizie teorii metrycznej *Beowulfa* w punkcie (29) ustaliliśmy abstrakcyjny wzorec metryczny i reguły zgodności w taki sposób, że alternatywy dalsze zawierały alternatywy wcześniejsze i przyjęliśmy konwencję, że wersy skandowane według dalszych alternatyw reguł metrycznych uznawane były za bardziej skomplikowane niż odczytywane zgodnie z wcześniejszymi alternatywami. Zaznaczyliśmy również, że złożoność metryczna danego wersu jest odwrotnie proporcjonalna do częstotliwości jego występowania, tzn.:

(33) Im bardziej złożony jest wers w kategoriach reguły (29), tym rzadziej on występuje.

Bardzo proste rozumowanie prowadzi nas do wyjaśnienia tego odwrotnie proporcjonalnego stosunku: ludzie na ogół rzadziej korzystają ze złożonych środków

wyrazu, częściej zaś posługują się środkami prostszymi. Musimy jednak natychmiast zastrzec, że chociaż twierdzenie (33) będzie prawdziwe dla wielkiej liczby danych, to w pewnej ilości danych można się spodziewać odchylenia. Poeta może chcieć napisać utwór, który zawierałby tylko najbardziej złożone aktualizacje wzorca, a rezultat badań statystycznych tego utworu może nie stwierdzać zależności odwrotnie proporcjonalnej, która jest traktowana jako reguła. Jest to jednak odchylenie czysto przypadkowe, które nie podważa zasady ogólnej.

Nie zapominając o tych ograniczeniach, przystąpmy do uważnego zbadania danych statystycznych podanych w punkcie (30), aby przekonać się o zakresie działania reguły (33). Rozważmy najpierw drugi hemistych, co do którego przyjęliśmy, że $X(W)^* \rightarrow SW$ jako najprostszą aktualizację. Zauważmy, że w pierwszej kolumnie pionowej dane są najwyższe. Dla zjawiska tego nie ma żadnego logicznego wytłumaczenia; tylko dwa pierwsze typy wersów SS i S rozważaliśmy przy ustalaniu złożoności drugich hemistychów, Fakt, że dla jakiegokolwiek danej aktualizacji pierwszego hemistychu najmniej złożona aktualizacja drugiego hemistychu okazuje się także najczęstsza (jest to wzorec SW), jest ważnym potwierdzeniem słuszności reguły (33).

Drugim co do częstotliwości występowania wzorcem hemistychu jest S, otrzymane na mocy drugiej alternatywy abstrakcyjnego wzorca metrycznego (29a3) w połączeniu z pierwszą alternatywą reguły zgodności (29b1). Aby otrzymać hemistych typu SWW, który znajduje się na najwyższym miejscu w drugiej kolumnie w tabeli (30), musimy zastosować pierwszą alternatywę abstrakcyjnego wzorca metrycznego (29a3), ale użyć drugiej alternatywy reguły zgodności, mianowicie $X(W)^* \rightarrow SWW$. Ponieważ liczby w drugiej kolumnie, pod S, są większe niż w trzeciej, pod SWW, możemy powiedzieć, że dalsze alternatywy w abstrakcyjnym wzorcu metrycznym zwiększają złożoność w mniejszym stopniu niż dalsze alternatywy reguły zgodności. Z danych statystycznych nie wynika jasno, czy drugi hemistych SWW jest bardziej złożony niż WSW — następną kolumna w tabeli (30). Jednak dane potwierdzają przypuszczenie, że najbardziej skomplikowany hemistych to WS (ostatnia kolumna w tabeli (30)), które zostało otrzymane dzięki zastosowaniu drugiej alternatywy abstrakcyjnego wzorca metrycznego (29a3) oraz reguły zgodności (29b1).

Kiedy przyglądamy się danym dotyczącym częstotliwości występowania pierwszych hemistychów, stwierdzamy, że są one mniej przejrzyste. Liczby w pierwszej kolumnie tabeli (30) nasuwają następującą kolejność początkowych hemistychów: SS, S, SW, WS, SSW, WSS, SWS. Kolejność według wzrastającej złożoności jest następująca: SS, S, SSW, WSS, SWS, SW, WS. Tak więc właśnie stwierdzona kolejność odbiega od kolejności oczekiwanej, gdyż wersy zaczynające się od hemistychów złożonych z trzech elementów (SSW, WSS, SWS) są rzadsze niż wersy zaczynające się od dwóch elementów (SW, WS). Wydaje się nam, że odstępstwo to jest „zjawiskiem lokalnym”, rezultatem idiosynkratycznego unikania przez autora *Beowulfa* wersów z długimi pierwszymi hemistychami. Jeśli to prawda, odejście od oczekiwanej kolejności będzie można zaobserwować w innych przykładach staro-

angielskiego wiersza aliteracyjnego. Na razie nie jesteśmy w stanie przedstawić wyliczeń takich jak w tabeli (30) dla całej poezji staroangielskiej. Dlatego nie możemy wykluczyć możliwości, że omawiane odchylenie oddaje podstawową właściwość strukturalną wiersza aliteracyjnego, której poświęciliśmy dostatecznie dużo uwagi.

Bez względu na ostateczne rozwiązanie tego problemu dane w tabeli (30) sugerują wyraźnie, że twierdzenie (33) jest słuszne, tzn. że określona tu złożoność typu wersu jest nierozłącznie związana z częstotliwością, z jaką dany typ występuje. To dostarcza z kolei poparcia teorii metrycznej podanej w punkcie (29), która została tu przedstawiona. Z 35 wzorców „wytworzonych” przez regułę (29) znaleźliśmy w *Beowulfie* tylko 29. Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że reguła (29) powinna być dalej zawężona tak, aby wykluczała sześć wzorców nie potwierdzonych. Zauważmy jednak, że wzorce nie sprawdzone należą do najbardziej złożonych „wytworów” teorii (29). Zgodnie z twierdzeniem (33) złożoność jest odwrotnie proporcjonalna do częstości występowania, można więc przypuszczać, że omawiane typy wersów są niezmiernie rzadkie. Nie powinno nas dziwić, że nie zostały one znalezione w tak małym materiale jak *Beowulf*; a przeciwnie — fakt, iż nie występują, jest w całkowitej zgodności z regułą (29).

Reasumując, powiemy, że analiza typów wersów *Beowulfa* pozwala nam stwierdzić, iż zachodzi naturalna zależność między częstością występowania i złożonością wersu; zależność ta została określona przez regułę (39). Wyraża ją punkt (33), jednakże w celu zachowania tej zależności należy przyjąć zasady oceny dla *Beowulfa*, podane w punkcie (34):

(34) Dla autora *Beowulfa*

- (a) Dalsze alternatywy reguł abstrakcyjnych wzorców metrycznych zwiększają złożoność w mniejszym stopniu niż dalsze alternatywy reguł zgodności.
- (b) W pierwszym hemistychu ciągi trzyczłonowe są zawsze bardziej złożone niż ciągi dwuczłonowe.

Dziwi nas, że można było tak uszeregować częstość wersów, jak w punkcie (30), chociaż kosztem dodatkowych zasad wprowadzonych w punkcie (34). Pytanie, czy te zasady nie są zbyt wysoką ceną za uszeregowanie w (30), musi czekać na odpowiedź.

Powróćmy teraz do warunku (29c1), tzn. wymagania, żeby hemistychy składały się przynajmniej z dwu sylab. To ograniczenie wyklucza wersy, których obecności nigdzie nie stwierdzono, jak w (35):

(35) *hēold héal*
on posiadał dwór

Zgodnie z teorią Sieversa (1885), z drugiej strony, hemistych ma przynajmniej cztery sylaby długości, ale to zmusza Sieversa do uznania hemistychów w (36) za niemetryczne albo do poprawienia ich:

- (36) (a) *hrēas blāc* (B. 2488)
upadł błąd
- (b) *man geþēon* (B. 25)
[będzie] dobrze się powodzić

- (c) *hāt in gān* (B. 386)
powiedz, żeby wyszli
(d) *nēan bīdan* (B. 528)
czekać niedaleko

Ograniczenie (29c1) nie pociąga za sobą tych niepożądanych konsekwencji i dlatego je wybieramy⁸.

U Keysera (*Old English Prosody: A Reply*. „College English”, 30, 74–80, 1969) została podkreślona główna wada teorii Sieversa. Teoria ta zmusza nas do poprawiania wersów, które w tekście są zupełnie jasne i mają jasne znaczenie zarówno semantyczne, jak i składniowe. Wśród takich wersów znajduje się pięć cytowanych w punkcie (37), które, jak to pokazaliśmy, zostały bez trudności objęte przez przedstawioną tu teorię⁹:

- (37) (a) *lissa gelóng; ic lýt háfo* (B. 2150)
S S S W
laska blisko; mam mało
(b) *mēaglum wórdum. Méoduscencum* (B. 1980)
S W S
gorliwie w słowach. Z kuflem do miodu
(c) *sécg bétsta, mē for sūnu wýlle* (B. 947)
S W S W
najlepszy z ludzi, pragnę jako syn
(d) *Sórh is mē to sécganne on séfan mínum* (B. 473)
S S S W
Smutno mi powiedzieć w moim sercu

⁸ U Keysera (*Old English Prosody*. „College English” 30 (1969), s. 331–356) dokonano jeszcze głębszej obserwacji, która została tu włączona do odrębnego ograniczenia metrycznego; mianowicie ostatnie S w wersie zawsze zawiera samogłoskę pod słabszym akcentem leżącą po prawej stronie. Ograniczenie to nie dopuszcza do zakończenia wersu pojedynczą monosylabą aliterującą; na jego podstawie (35) jest niemetryczne, ale *héal héoldon* (posiadali dwór) odpowiada podanym S S

warunkom. W naszej obecnej teorii potrzeba tego ograniczenia jest nieuzasadniona.

⁹ Pełne omówienie tych i podobnych wersów w odniesieniu do systemu Sieversa znajduje się u Keysera (*Old English Prosody*, s. 331–356).

W swej dotychczas nie opublikowanej pracy Anna Reed (zob. przypis 7) poddała analizie reguły poetyckie dotyczące poezji staroangielskiej zebrane u Watta (*The Lyre and the Harp*. New Haven 1969). W kategoriach teorii metrycznej (29) regułom można by przypisać m.in. wzorce SS, SSW, WSW, SW. Wzorec metryczny SS lub SSW odnajdowano tylko w pierwszym hemistychu; wzorec WSW natomiast — tylko w drugim; pozostałe wzorce odnajdowano w jednym lub drugim hemistychu, np. z 332 wzorców SW, 175 wystąpiło w drugim hemistychu, a 147 — w pierwszym.

Rezultat ten można łatwo zrozumieć w świetle reguły (29), ponieważ teoria dopuszcza wzorce SS lub SSW tylko w pierwszym hemistychu, a wzorec WSW tylko w drugim, natomiast SW może występować w obu hemistychach. W świetle teorii Sieversa natomiast powyżej omówione ograniczenia są wyłącznie doraźne, ponieważ są poklasyfikowane ze względu na dystrybucję sylab akcentowanych i nieakcentowanych, zaś członów aliterujących w hemistychach nie bierze się pod uwagę.

(e) *hréas blāc; hōnd gemūnde* (B. 2488)

S W S W

upadł blady; jego dłoń pamiętała

Nasze omówienie *Beowulfa* zakończymy wyliczeniem przykładów sprawdzonych wersów, objętych regułą (29)¹⁰. (Kolejność wersów w punkcie (38) odpowiada kolejności w (30), od strony lewej do prawej, poczynając od pierwszego rzędu.)

(38) (a) SSSW

mōnegum mægþum meodosetla ofiēah (B. 5)

S S S W

wyszarpywał miejsce biesiadne wielu plemionom

(b) SSS

ēaforum Ēcgwelan, Ār-Scyldingum (B. 1710)

S S S

latorośl Ecgwela, chwalebni Scyldingowie

(c) SSSWW

Bēowulf wæs brēme — blād wīde sprāng (B. 18)

S S S W W

Beowulf był sławny — jego chwała sięgała daleko

(d) SSWSW

hēah ofer hēafod, lēton hōlm bēran (B. 48)

S S W S W

wysoko ponad głowę, niech morze uniesie

(e) SSWS

ǣþele ond ēacen. Hēt him ýðlidan (B. 198)

S S W S

szlachetny i wielki. Dowodził dla niego statkiem

(f) SSW

sē for ándrysum ēalle bewéotede (B. 1796)

S S W

który z grzeczności na wszystko patrzył

(g) SS

þone sēlestan sǣcyninga (B. 2382)

S S

najlepszy z królów morza

(h) SSWW

Gecýste þā cýning áþelum gōd (B. 1870)

S S W W

wtedy król pocałował, szlachetnie urodzony

¹⁰ Przedstawiony tutaj system wersyfikacji różni się w jednym ważnym punkcie od systemu, który opisał Keyser (*Old English Prosody*, s. 331–356). W pracy wcześniejszej akcent poboczny uważany był za znaczący pod względem metrycznym. W konsekwencji tego założenia pewne morfemy, takie jak czasowniki w formie osobowej i drugi element złożeń, były traktowane jako znaczące dla metru w pewnych wypadkach, a w innych nie. Ponadto w wersach, które zawierały więcej niż cztery ważne jednostki lekсыkalne, należało uciec się do różnych typów zależności akcentów, językowej lub metrycznej. Schemat (29) obie te trudności omija.

- (i) SWSW
Ēormenrices, gecéas écne ráð (B. L210)
 S W S W
 Eormenrika, wybrał wieczny zysk
- (j) SWS
ǣfenræste; wiste þām áhlācan (B. 646)
 S W S
 na wieczny spoczynek; poznał po złym duchu
- (k) SWSW
Gréndles mágan gáng scéawigan (B. 1391)
 S W S W
 aby zbadać ślad krewnego Grendela
- (l) SWS
pē hiē ær drúgon áldor(lē)ase (B. 15)
 S W S
 co znieśli przedtem, bez pana
- (m) SWSWW
prýðum déalle. Þégn nýtte behéold (B. 494)
 S W S W W
 dumny z mocy. Poddany wypełnił swój obowiązek
- (n) SWWSW
fréan Scýldinga. Gewítaþ fórð béran (B. 291)
 S W W S W
 pan Skyldingów. Idź nieść dalej
- (o) SWWS
mæg Ælfheres; geséah his mōndryhten (B. 2604)
 S W W S
 krewni Aelfhera; on zobaczył swego pana
- (p) WSSW
 „*Ne frín þu æfter sælum! Sórð is geníwod* (B. 1322)
 W S S W
 „Nie żądaj szczęścia! Wrócił smutek
- (q) WSS
Cwóm þā tō flóde félamōdigra (B. 1888)
 W S S
 Wtedy przyszedł do powodzi bardzo odważny
- (r) WSSWW
Gewiton him þā féran, — flóta stille bád (B. 301)
 W S S W W
 Wtedy wyruszyli, — statek pozostał bez ruchu
- (s) WSWSW
Da cōm in gân éaldor ðégna (B. 1644)
 W S W S W
 Wtedy wszedł wódz szlachty
- (t) WSWS
þenden hælo ábéad héorðgenēatum (B. 2418)
 W S W S
 wtedy pozdrowił swą świętę

(u) SSWSW

Fýrst fórð gewát; flóta wæs on ýðum (B. 210)

S S W S W

Czas mijał; statek był na falach

(v) SSWS

áscholt úfan græg; wæs se írenþrēat (B. 330)

S S W S

jesionowa włócznia, szara u góry; uzbrojony oddział był

(w) SSWSWW

drēfan dēop wáter, Dēna lánd ofgēaf (B. 1904)

S S W S W W

aby poruszyć głęboką wodę; opuścił ziemię duńska

(x) SSWWSW

hēard hēr cūmen, sōhte hōldne wine (B. 376)

S S W W S W

przyjść tu odważnie, i odwiedził zaufanego przyjaciela

(y) SSWWS

bādde býre géonge; óft hio béahwriðan (B. 2018)

S S W W S

przynagliła młodych ludzi; często ona pierścień

(z) WSSSW

þæt hē háfde mōd mícel, þēah þe hē his mágum náere (B. 1167)

W S S S W

że miał dużo odwagi, chociaż nie był pewno ze swymi krewnymi

(a') WSSS

háfde mǣre mǣgen. Ðā hine on mórgentíd (B. 518)

W S S S

miał większa siłę. Potem go rano

(b') WSSSWW

(nie znalezione)

(c') WSSWSW

(nie znalezione)

(d') WSSWS

(nie znalezione)

(e') SWSSW

fíf nihta fýrst, oþ þæt unc flód todráf (B. 545)

S W S S W

przedział pięciu nocy, aż powódź nas rozdzieliła

(f') SWSS

dómes ær déaþe; þæt bið drihtguman (B. 1388)

S W S S

chwała przed śmiercią; to będzie dla wojownika

(g') SWSSWW

(nie znalezione)

- (h') SWSWSW
(nie znalezione)
(i') SWSWS
(nie znalezione)

3. Pięciostopowiec jambiczny

Metr, który właśnie omówiliśmy, charakteryzuje się zespołem reguł zgodności, jakie ustalają stosunek sylab akcentowanych do abstrakcyjnych jednostek metrycznych i w zasadzie nie zajmują się sylabami nieakcentowanymi. Teraz interesuje nas metr, w którym prawa zgodności podporządkowują abstrakcyjnym jednostkom metrycznym wszystkie sylaby, akcentowane i nieakcentowane. Ten metr był chętnie używany przez poetów angielskich od czasów Chaucera i nie jest pewno przypadkiem fakt, że jego wprowadzenie zbiega się z przyjęciem przez język angielski romańskiej reguły akcentowej. Możemy odtworzyć abstrakcyjny wzorzec metryczny pięciostopowca jambicznego (39), gdzie jednostki w nawiasach są fakultatywne:

(39) WSWSWSWSWS(W)(W)

Wzorzec ten na mocy reguł zgodności przedstawionych w (40)¹¹ jest związany z konkretnymi wersami tekstu:

(40) (a) Każda jednostka abstrakcyjna (W, S) odpowiada pojedynczej sylabie.

(b) Sylaby pod głównym akcentem pojawiają się tylko w pozycjach S i we wszystkich pozycjach S.

Przedstawiamy symbolicznie poszczególne wersy, używając reguł zawartych w punkcie (40), aby ustalić zależność między sylabami wersu i abstrakcyjnymi jednostkami wzorca (39). Wers uważa się za metryczny, kiedy można taką zależność ustalić bez naruszania stosowanych reguł zgodności, przypadek taki ilustruje (popularny) wers (41) z *Elegy Written in a Country Churchyard* Graya:

(41) *The curfew tolls the knell of parting day*
W S W S W S W S W S

Obraz pięciostopowca jambicznego przedstawiony przez wzorzec (39) i regułę zgodności (40) jest w zasadzie opisem formalnym, który można znaleźć w wielu podstawowych pracach. Z ważnej pracy Bridgesa, *Milton's Prosody* (Oxford 1921), dowiadujemy się, że normalny wers jambiczny można zdefiniować w sposób następujący (42):

(42) Wers dziesięciosylabowy oparty o jednostki dwusylabowe z intonacją rosnącą (tzn. akcenty padają na co drugą parzystą sylabę); jednostki dwusylabowe można nazywać stopami.

¹¹ Definicja sylaby w punkcie (40) pochodzi z pierwszego przypisu w tym rozdziale.

Przez „sylabę akcentowaną” rozumiemy każdą sylabę (zob. przypis 1), która zawiera samogłoskę pod głównym akcentem (zob. przypis 3). Tak jak poprzednio, interesować nas będzie tylko akcent główny, a sylaby z samogłoskami nieakcentowanymi i z akcentem pobocznym zaliczymy do „sylab nieakcentowanych”.

Od razu omówmy sprawę „stóp”. Obecnie chcemy tylko zaznaczyć, że zwykły wers jambiczny zdefiniowany w (42) czy też, odpowiednio, w (39) i (40) nie charakteryzuje cytowanego uprzednio wersu (1b) ani żadnego z wielkiej liczby wersów, które często pojawiają się w wierszach pisanych pięciostopowcem jambicznym, takich, jak te w punktach (43)–(46):

(43) *Ās óok, firre, birch, áspe, álder, hólm, pöplér,
Wýlúgh, élm, pláne, ássh, bóx, chásteýn, lýnde, laúrér,
Mápül, thórn, béch, hásel, éw, whippéltreé —*
(Chaucer, *A. Kn.* 2921-2923)

(44) *Báttër my heárt, thrée-pérsón'd Gód, főr yóu
Ās yét büt knóck, bréathe, shine, ánd séek tő ménd;
Thát Ī máy rise, ánd stánd, o'érthrów mě, ánd bénd
Yoúr fórcé tő bréak, blów, búrn, ánd máke mě nów.*
(Donne, *Holy Sonnet* 14)

(45) *Ó wild Wést Wind, thóu bréath óf Aútümn's bëing
Thóu fróm whóse únséen préséncé thě léaves déad
Āre drivén, like ghósts fróm án éncántër fléeing,*
(Shelley, *Ode to the West Wind*)

(46) *Spéech áftër lóng siléncé; ít is ríght,
Āll óthër lóvërs bëing éstránged ór déad,*
(Yeats, *After Long Silence*)

Wersy tego typu nie uszły, oczywiście, uwadze Bridgesa ani innych, poważnie zajmujących się prozodią. Przecież bezpośrednio pod definicją (42) Bridges zaznacza, że u Milтона znaleźć można trzy typy odstępstw od normy:

- I. Inna niż dziesięć liczba sylab
- II. Inna niż pięć liczba akcentów
- III. Inne rozmieszczenie akcentów

Innymi słowy, każda z trzech właściwości wersu, ujętych w definicji (42), jest w *Raju utraconym* naruszona, a utwór ten pisany jest pięciostopowcem jambicznym.

Aby wytłumaczyć te odstępstwa, Bridges i wielu innych wersologów uzupełniają definicję normy listą dozwolonych odstępstw, która zazwyczaj zawiera punkty umieszczone w (47):

- (47) (a) stopa nieakcentowana (pirrych)
(b) spondej („ciężka stopa”)
(c) początkowa stopa odwrócona (trochej)
(d) stopa odwrócona wewnątrz wersu (trochej)
(e) dodatkowa sylaba nieakcentowana wewnątrz wersu
(f) opuszczenie początkowej sylaby nieakcentowanej

Teorię wyrażoną w punkcie (42) (lub, równoważnie, w (39) i (40)) oraz dopuszczalne odstępstwa sprecyzowane w (47) będziemy uważać za podstawowe normy pięciostopowca jambicznego. Aby pokazać funkcjonowanie podstawowych norm, zbadamy wersy w punktach (43)–(46).

Wersy w punkcie (43), wzięte z Chaucera, są metryczne dzięki częstemu zastosowaniu możliwości (47b), gdyż w wersach tych dużo jest spondei. Ponadto, trochej (47c) występuje na początku dwu ostatnich wersów, a dodatkowa sylaba nieakcentowana (47e) w wersie drugim.

Pierwszy wers sonetu Donne'a (44) zawiera na początku trochej (47c), a także spondej (47b) w środku wersu w wyrażeniu *three-person'd God* oraz stopę nieakcentowaną na końcu wersu (47a). Drugi wers (tak samo jak czwarty) zawiera spondej (47b), a wers trzeci ma początkową stopę nieakcentowaną (47a) oraz dodatkową sylabę nieakcentowaną (47e), *me and*.

Pierwszy wers poematu Shelleya (45) ma dwa spondeje (47b). W drugim wersie na początku występuje trochej (47c) oraz stopa nieakcentowana (47a) *-ence the*, jak również spondej na końcu wersu (47b). Trzeci wers ma dodatkową sylabę nieakcentowaną (47e), *-en w driven*, oraz stopę nieakcentowaną (47a).

We fragmencie utworu Yeatsa (46) pierwszy wers nie ma początku ((47f), opuszczona jest początkowa sylaba nieakcentowana) i zawiera jeden spondej (47b) oraz stopę bez akcentu (47a). Drugi wers zawiera dodatkową sylabę nieakcentowaną (47e), *being*.

Chociaż teoria składająca się z wzorca abstrakcyjnego (39) reguł zgodności (40) i listy dozwolonych odstępstw (47) prawidłowo określa wersy w (43)–(46) jako metryczne, ma jednak wiele nieścisłości, co wymaga przeprowadzenia poważnych zmian. Przypatrzmy się najpierw wersowi (1a), który podawaliśmy już jako przykład wersu niemetrycznego i który dla wygody czytelnika przytaczamy ponownie jako (48):

(48) *Ode to the West Wind by Percy Bysshe Shelley*

Jest tu na początku trochej (47c), spondej (47b) i dwa trocheje wewnątrz wersu (47d). Ponieważ wszystkie te odstępstwa są dopuszczalne, (48) należy uznać za metryczne w kategoriach naszej teorii. Lecz takiego posunięcia nie możemy zaakceptować.

Trudność pochodzi stąd, że teoria nasza ujmuje odstępstwa metryczne w kategoriach stóp. (Przecież to głównie w tym zakresie „stopa” jako jednostka odgrywa ważną rolę.) Ujęcie takie zakłada, że odstępstwa w ramach jednej stopy są niezależne od odstępstw w stopach sąsiednich. Tak jednak nie jest. Chociaż więc w wersach jambicznych dopuszczalne są stopy trocheiczne, to nie mogą one bezpośrednio po sobie następować, gdyż następujące po sobie stopy trocheiczne sprawiają, że wers staje się niemetryczny, jak w (48). Można, oczywiście, zmodyfikować (47d), aby wykluczyć tę możliwość. Ale jeśli sąsiednie stopy nie są niezależne, należy poważnie zakwestionować pojęcie stopy jako jednostki pośredniej między wersem a słabymi i mocnymi pozycjami, które składają się na stopę. Przedstawimy tu interpretację, która nie posługuje się pojęciem stopy, i spróbujemy udowodnić, że taka interpretacja jest bardziej adekwatna niż teoria poprzednia, nawet gdyby tę ostatnią poprawić tak, by właściwie określała przypadki w rodzaju (48).

Zauważyliśmy właśnie, że wadą naszej podstawowej teorii jest ujęcie dozwolonych odstępstw w listę, sugerując w ten sposób, że między odstępstwami nie ma żadnego związku, gdyż nie ma żadnych kryteriów umieszczenia danego punktu na liście. Ponadto, lista podana w punkcie (47) nie jest kompletna, ponieważ nie wyjaśnia pewnych faktów dotyczących wiersza angielskiego, które powinny być omówione przez odpowiednią teorię. Wiele lat temu Jespersen (*Notes on Meter*, „Linguistica”, Copenhagen 1933) zauważył, że chociaż wers jambiczny może zawierać trochej w pierwszych dwu sylabach, to wers trocheiczny nie może zawierać analogicznego „zastępstwa” jambicznego w pierwszych dwu sylabach¹². Cytuje on wersy w (49) z *A Psalm of Life* Longfellowa i podkreśla, że drugiego wersu nie można zastąpić wersem (50):

(49) *Tell me not, in mournful numbers
Life is but an empty dream*

(50) *A life's but an empty dream*

Nasza teoria nie wyjaśniła tego zjawiska.

Obserwacja Jespersena mówi o jeszcze dalej idącej zależności. Jeśli wers jambiczny dopuszcza pominięcie początkowej sylaby nieakcentowanej (zob. wersy (66b) i (66c)), to w wersie trocheicznym pozametryczna sylaba początkowa jest wyczuwalna. Dwuwiersz trocheiczny w punkcie (51) z *Fancy* Keatsa posłuży nam za przykład:

(51) *All the buds and bells of May
From dewy sward or thorny spray*

Gdybyśmy nie wiedzieli, że *Fancy* ma wzorzec trocheiczny, dwuwiersz ten byłby niejasny pod względem metrycznym, gdyż mógłby się z łatwością znaleźć w poemacie napisanym czterostopowcem jambicznym. Ta druga zależność między wierszem jambicznym i trocheicznym nie została również wyjaśniona przez naszą teorię.

Po trzecie, Jespersen (*Notes on Meter*, s. 255) zauważa, że silniejsze działy składniowe — które nazywa pauzami — grają ważną rolę w metrycznym układzie wersu. Takie działy są powszechnie zaznaczane w piśmie przecinkiem, średnikiem lub kropką. Warto zauważyć, że dwa dopuszczalne odstępstwa z naszej listy są związane z silniejszymi działami składniowymi: trochej wewnątrz wersu, który często pojawia się po silniejszym dziale składniowym (zob. wersy (66b) i (66c)) oraz spondej, złożony z dwóch elementów przedzielonych silniejszym działem składniowym (zob. (43)). I znów nasuwa się dalsze uogólnienie, którego nasza teoria podstawowa nie jest w stanie sformułować.

Aby uporać się z wyżej omówionymi trudnościami, proponujemy zastąpić abstrakcyjny wzorzec metryczny (39) i reguły zgodności (40) materiałem zawartym w punkcie (52):

¹² Poza tym, Wimsatt (w *Style in Language*, pod redakcją T. A. Sebeok. Cambridge, Mass. 1960, s. 206) pisze: „nie jest dla mnie wcale jasne, dlaczego trochej jest tak łatwo akceptowany w wersie jambicznym. Nie mogę się nigdy zdecydować, czy to po prostu przypadek, tak jak to wyjaśnia pan Ransom, czy ma to jakąś szczególną przyczynę.”

(52) (a) Abstrakcyjny wzorzec metryczny

(W)*S WS WS WS WS (X)(X)

gdzie elementy w nawiasach mogą być opuszczone i gdzie każda pozycja X może być zajmowana tylko przez sylabę nieakcentowaną.

(b) Reguły zgodności

(1) Jedna pozycja (S, W lub X) odpowiada pojedynczej sylabie

lub

następstwu sonornych, wśród których znajdują się najwyżej dwie samogłoski (sąsiadujące lub przedzielone spółgłoską sonorną).

Definicja: Kiedy sylaba pod głównym akcentem występuje między dwoma sylabami nieakcentowanymi w tym samym członie składniowym jednego wersu, sylaba ta nazywana jest „maksimum akcentu”;

(2) Sylaby pod akcentem głównym występują tylko w pozycjach S i we wszystkich pozycjach S

lub

Sylaby pod akcentem głównym występują tylko w pozycjach S, ale nie we wszystkich pozycjach S

lub

„maksima akcentu” występują w pozycjach S, ale nie we wszystkich pozycjach S¹³.

Musimy teraz pokazać, jak w świetle nowej teorii przedstawiają się zapisy wersów. Wygląda to następująco. W każdym wersie ustalamy najpierw zajmowaną

¹³ W poprzednich pracach (np. w Halle i Keyser, *Chaucer and the Study of Prosody*. „College English” 28 (1966), s. 187–219) „maksimum akcentu” przedstawiliśmy jako sylabę akcentowaną położoną między dwoma sylabami o słabszym akcencie. Definicja podana tutaj ściślej ogranicza sylaby, które mogą być „maksimum akcentu”. Ponieważ w wersach metrycznych maksima akcentu nie mogą odpowiadać pozycjom W, bezpośrednią konsekwencją bardziej zawężającej definicji jest uznanie za metryczne pewnych wersów, które poprzednio uważane były za niemetryczne. Na przykład, z Chaucera:

With this quyksilver, shortly for to sayn (G. CY. 1111)

(por. *For quksilver, that we it hadde anon*) (G. CY. 1103)

He was short-sholdred, brood, a thikke knarre (A. Prol. 549)

There nas quyk-silver, lytarge, ne brymstoon (A. Prol. 629)

Ze Spencera:

Ne let house-fyres, nor lightnings helplisse harmes (Ephitalamion, st. 19, 7)

Z Donne'a:

Ask not of rootes, nor of cock-sparrows, leave (Progress of the Soule, 217)

Th'hydroptique drunkard, and night-scounting thiefe (Holy Sonnet 3, 9)

Choć tego rodzaju wersy nie są częste, to jednak przemawiają za „osłabieniem” teorii w opisany tu sposób. Potrzebę wprowadzenia poprawek do definicji maksimum akcentu podanej u Hallego i Keysera (*Chaucer and the Study of Prosody*, s. 187–219) zauważył, niezależnie od nich, Meadors (*On Defining the Stress Maximum*, praca nie opublikowana, Massachusetts Institute of Technology).

pozycję, numerując sylaby w wersie od lewej do prawej strony¹⁴. Jeśli jest ich dziesięć, przyjmujemy, że zgodnie z pierwszą alternatywą (52b1) otrzymaliśmy liczbę sylab zgodnie z liczbą pozycji. Jeśli sylab mamy mniej niż dziesięć, sprawdzamy, czy można uznać, że brakuje pierwszego W (wers z opuszczoną początkową sylabą nieakcentowaną). Jeśli sylab jest więcej niż dziesięć, sprawdzamy, czy wers zawiera jakieś sylaby pozametryczne, czy też dwie sąsiadujące sylaby można przypisać jednej pozycji zgodnie z drugą alternatywą (52b1).

Po ustaleniu relacji sylab i pozycji oznaczamy w wersie sylaby akcentowane i nieakcentowane. Następnie sprawdzamy, czy rozmieszczenie sylab akcentowanych i nieakcentowanych zgadza się z którąś z trzech alternatyw zawartych w punkcie (52b2). Zaczynamy od sprawdzenia pierwszej alternatywy i podkreślenia wszystkich pozycji, w których występuje niezgodność, tzn. podkreślamy każde miejsce, gdzie S zajęte jest przez sylabę nieakcentowaną albo W przez sylabę akcentowaną. Następnie badamy wers z punktu widzenia drugiej alternatywy (52b2) i podkreślamy wszystkie pozycje, gdzie jest ona naruszona, tzn. W zajęte przez sylabę akcentowaną otrzymuje teraz podwójne podkreślenie. W końcu sprawdzamy trzecią alternatywę; jeśli jakaś pozycja się z nią nie zgadza, tzn. jeśli jakiegokolwiek W przypada tam, gdzie jest „maksimum akcentu” — wówczas wers określamy jako niemetryczny. Sprawdzając, liczymy tylko samogłoski pod pełnym akcentem i nieakcentowane. Przedstawimy teraz omówiony powyżej proces:

(53) *The cūrfew tólls the knéll of párting dáy*
 W S W S W S W S W S

Wers (53) jest zgodny z pierwszą alternatywą (52b1), jak i (52b2)

(54) *And léaves the wórlđ to dárkness and to me*
 W S W S W S W S W S

W wersie (54) czwarte S i piąte S nie zgadzają się z pierwszą alternatywą (52b2), ale zgadzają się z alternatywą drugą.

(55) *Bátter my héart, thrée-pérson'd Góđ, for you*
 W S W S W S W S W S

W wersie (55) pierwsze i ostatnie S nie zgadzają się z pierwszą alternatywą (52b2), ale zgadzają się z drugą; a pierwsze i trzecie W zaprzeczają drugiej alternatywie, ale zgadzają się z trzecią alternatywą; słowo *three* nie stanowi „maksimum akcentu”, gdyż nie znajduje się między dwoma sylabami nieakcentowanymi w tym samym składniku syntaktycznym; dlatego też może zajmować pozycję W.

¹⁴ Należy pamiętać, że sylaby pozametryczne na początku, jak i na końcu wersu nie są objęte numeracją. Z drugiej strony musimy policzyć pierwszą brakującą sylabę w wersach, gdzie pierwsza sylaba nieakcentowana jest opuszczona.

Przykład, w którym naruszone są wszystkie trzy alternatywy, zawiera potrójnie podkreśloną i przekreśloną pozycję w wersie (56). Wersy takie są niemetryczne.

(56) Óde to the Wést Wind by Pércy Býsshe Shélléy
 W S W S W S W S W S X

Poprawiona teoria (52) ujawnia fakt, że wzorzec jambiczny pozwala na dużą swobodę, dostarczając jednocześnie dość ograniczeń, aby tę formę wiersza uczynić dla poety interesującą. Z tego też powodu, gdy zauważamy, że poeta narusza ograniczenia metru, usiłujemy znaleźć motywację estetyczną dla jego zabiegów. Przyjrzyjmy się z tego punktu widzenia początkowemu wersowi sonetu Keatsa, podanemu w punkcie (57):

(57) Hów mány bárd's gild the lápses of tíme
 W S W S W S W S W S

Jak wielu poetów opiewa pomyłki czasu

Wers (57) jest niemetryczny, ponieważ maksimum akcentu przypada na czwarte W, co jest niezgodne z ostatnią alternatywą (52b2). A jednak wydaje się zupełnie naturalne, że poeta celowo wychodzi poza metr, aby „metrycznie skarykaturować” sens wersu. Wers jest w sensie dosłownym tym, co opisuje w przenośni: „pomyłką czasu”. Ten metryczny żart zmusza nas do określenia wersu jako niemetrycznego.

Powracając do wersów metrycznych, zauważamy wers Donne'a (58) jako przykład, do którego można zastosować późniejsze alternatywy (52b1), jak i (52b2):

(58) Yet déarly I lóve you and wóuld be lóved fáin
 W S W S W S W S W S

Drugie i trzecie W nie zgadzają się z pierwszą alternatywą (52b1), ale nie zaprzeczają drugiej, podczas gdy trzecie S zaprzecza pierwszej alternatywie (52b2), ale zgadza się z drugą. Zauważmy, że przypisanie dwu sylab jednej pozycji ma wyglądać tak, jak w punkcie (58). Jeśli jednej pozycji miałyby się przypisać różne sylaby, wówczas wers byłby niemetryczny, ponieważ maksima akcentu zajmowałyby pozycje W.

Przypisanie sylab pozycjom jest oczywiście sprawą czysto metryczną. Nie znaczy to, że sylaby przypisane jednej pozycji powinny być wymawiane łącznie lub elidowane w recytacji wiersza. Reguły zgodności nie są instrukcjami recytacji poezji. Są raczej abstrakcyjnymi zasadami konstrukcji wiersza, które mają pośredni wpływ na sposób recytacji.

Jasne jest, że druga alternatywa (52b1) zawiera pierwszą jako wypadek szczególny. Poeci różnią się znacznie, jeśli chodzi o zasięg drugiej alternatywy. Na przykład Chaucer nie tylko stosuje elizję, tzn. przypisuje jednej pozycji dwie następujące po sobie sylaby, kiedy nie ma między nimi prawdziwej spółgłoski, ale również dopuszcza do przypisania jednej pozycji słowa jednosylabowego razem z przyległą sylabą,

przy zachowaniu odpowiednich warunków¹⁵. Inni poeci modyfikują elizję zdefiniowaną w punkcie (52b1), pozwalając jej działać wobec dwóch samogłosek przedzielonych fakultatywną spółgłoską szczelinową (*s, f, v*, itd.) czy też fakultatywną spółgłoską sonorną¹⁶. Inni znów pozwalają na pojawienie się sylaby pozametrycznej wewnątrz wersu, przed silniejszym działem składniowym, jak w przykładach (59) (oraz (63)):

(59) (a) *And as I past I worshipt: if those you seek* (Milton, *Comus*, 302)

(b) *From mine own knowledge. As nearly as I may* (Shakespeare, *AC*, II, 2)

Bez względu na zastosowanie u tego czy innego poety, można to wyjaśnić odpowiednimi zmianami reguł zgodności. Ponieważ nie jest to sprawa, która nas interesuje z punktu widzenia ogólnej teorii, nie będziemy dłużej zajmować się tymi szczegółami.

Przypomnijmy sobie, iż odrzucając teorię podstawową, podkreśliliśmy fakt, że lista dozwolonych odchyłeń (47) nie wykluczała innych możliwości. Nie było przecież mechanizmu wykluczającego takie bezsensowne punkty jak w (60):

(60) (a) Wprowadzenie do wersu frazy parentetycznej

(b) Stopa trocheiczna i następujący po niej daktyl

(c) Elizja trzech sylab na końcu wersu

Musimy teraz pokazać, że dozwolone odstępstwa (47) od podstawowej teorii są zawarte w różnych alternatywach przedstawionej tu zweryfikowanej teorii i że punkty nonsensowne zebrane w (60) są wykluczone.

Łatwo zauważyć, że poprawiona teoria podstawowa w (52) wyklucza (60), ponieważ nie ma sposobu, aby nawet ostatnie (najbardziej ogólne) alternatywy (52b1) i (52b2) dało się nagiąć tak, żeby objąć te punkty. Równie oczywiste jest, że (47e), które dopuszcza dodatkową sylabę nieakcentowaną w wersie, i (47f), które pozwala na wers bez początku, są wykluczone przez poprawioną teorię. Tę drugą możliwość dopuszcza (52a), gdzie pierwsze W występuje w nawiasie, jest więc fakultatywne. Zauważmy jednak, że pominięcie początkowego W przyczynia się do zwiększenia złożoności wersu, gdy tymczasem pominięcie ostatniej w wersie sylaby pozametrycznej nie ma wpływu na złożoność wersu. Chociaż różnicę tę oddaliśmy

¹⁵ Dokładne omówienie reguły Chaucera znaleźć można u Hallego i Keysera (*Chaucer and the Study of Prosody*), a krytykę podanej tu reguły — u Hascalla (*Some Contributions to the Halle—Keyser Theory of Prosody*. „College English” 30 (1969), s. 357–365). Modyfikacja Hascalla opiera się na spostrzeżeniu, że w większości przypadków, w których jednosylabowy wyraz i następną sylabą należą do jednej pozycji, jednosylabowy wyraz nie jest składnikiem większej jednostki leksykalnej (tzn. nie jest przymiotnikiem, rzeczownikiem, przysłówkiem ani czasownikiem). Obserwacja ta wydaje się słuszna i naszą regułę należałoby sprawdzić zgodnie z wytycznymi Hascalla.

¹⁶ Zagadnienie liczebności klasy spółgłosek, które podlegają elizji, opracowane zostało przez Hascalla (*Some Contributions to the Halle—Keyser Theory of Prosody*) i Freemana (*On the Primes of Metrical Style, Language and Style*. 1968, 1, s. 63–101). Jedną z zasług Bridgesa (*Milton's Prosody*. Oxford 1921) było wykazanie, że w historii metru Milтона reguła ta zmienia się od *Raju utraconego* do *Samson Agonistes*.

przez umieszczenie gwiazdki przy pierwszym nawiasie w punkcie (52a), to jednak nie możemy na razie wyjaśnić przyczyn tej różnicy. Jako przykłady pięciostopowca jambicznego, z pominięciem pierwszej sylaby nieakcentowanej podajemy wersy w punkcie (61):

- (61) (a) – *Twénty bóokes clád in blák or réed* (Chaucer, *A. Prol.* 294)
 (W)* S W S W S W S W S
 (b) – *Spéech after lóng silence; it is right* (Yeats, *After Long Silence*)
 (W)* S W S W SW S W S

Dodatkowe sylaby nieakcentowane (47e) w wersie dozwolone są przez dalsze alternatywy (52b1), jak zauważyliśmy omawiając wers (58). Trzeci wers fragmentu (44) powtórzymy tu jako (62); stanowi on jeszcze jeden przykład:

- (62) *That I may rise, and stánd, o'erthrów me, and bénd*
 W S W S W S W S W S

Wracając teraz do pozostałych dozwolonych odchyień, przypomnijmy, że stopę nie akcentowaną (47a) przedstawiliśmy już w wersie (54). Wers (63) z Shelleya stanowi jeszcze jeden przykład:

- (63) *Are driven, like ghósts from an enchánter fléeing*
 W S W S W S W S W SX

Tutaj trzecie S zawiera sylabę nieakcentowaną; jest to dozwolone przez drugą alternatywę (52b2). (Przypisanie *driven* pojedynczej pozycji uzasadnione zostało w omówieniu poprzedzającym punkt (59).)

Następnym dozwolonym odstępstwem (47b) jest spondej. Musimy się teraz posłużyć ostatnią alternatywą (52b2), stosowaną już przez nas w omówieniu wersu (55). Zauważmy jednak, że ta alternatywa musi być użyta w każdym z trzech wersów Chaucera cytowanych w punkcie (43), z których drugi powtarzamy w punkcie (64):

- (64) *Wýlugh, élm, pláne, ássh, bóx, chásteyn, lýnde, lauréé*
 W S W S W S W S W S

W wersie (64) pierwsze W sprzeczne jest z pierwszą alternatywą (52b1) i zarówno z pierwszą, jak i drugą alternatywą (52b2). Drugie i trzecie W są sprzeczne z dwoma pierwszymi alternatywami (52b2), ale są dozwolone przez ostatnią alternatywę.

W punkcie (65) przedstawiony jest nieco inny typ spondeja, zaczerpnięty z Chaucera, Szekspira i Tennysona:

- (65) (a) *The Millere was a stóut carl for the nónes* (*A. Prol.* 545)
 W SW S W S W S W SX
 (b) *The cóurse of trúe lóve never did rún smóoth* (*Mids. I. 1.* 134)
 W S W S W SW S W S
 (c) *Dówn the lóng tówer stáirs hésitating* (*Lancelot and Elaine*)
 W S W S W S W SWS

Dwie sylaby pod głównym akcentem, stojące obok siebie, jak *stóut carl*, *trúe lóve*, *lóng tówer*, mogą odpowiadać jakiegokolwiek wewnątrzwersowej kombinacji WS lub SW na mocy ostatniej alternatywy (52b2). W pierwszych dwu parach wyrazów pierwsza sylaba akcentowana odpowiada pozycji S, a druga pozycji W. W trzeciej parze wyrazów natomiast pierwsza sylaba akcentowana odpowiada pozycji W, a druga pozycji S.

Dwa końcowe odchylenia od teorii podstawowej dotyczą stóp odwróconych: (47c) dopuszcza ich występowanie na początku wersu; (47d) dopuszcza je w środku wersu, w punkcie (55) daliśmy przykład tego typu, aby pokazać, jak takie wersy wyglądają w świetle nowej teorii. Dodatkowe przykłady podajemy w punkcie (66), jeden zaczerpnięty jest z Keatsa, a dwa z Szekspira:

(66) (a) *Silent upon a péak in Dárien* (On First Looking into Chapman's Homer)

WS WS WS WS WS

(b) *Appéare in péron héré in cóurt. Silence.* (Wint. Tale, III, 1. 10)

W S W S W S W S WS

(c) *Friends, Rómans, cóuntrymen, lénd me your éars* (J. C. III. 2. 78)

W S W S W S W S W S

Ciekawe, że stopy odwrócone (trocheje) pojawiają się tylko w następujących miejscach w wersie pisany pięciostopowcem jambicznym: na początku wersu, po sylabie pod akcentem głównym (zob. wers (55)) oraz po silniejszym dziale składniowym (zob. omówienie Jespersena poprzedzające punkt (52)), który uniemożliwia działanie reguł akcentu angielskiego. Dla teorii podstawowej jest to jeszcze jeden fakt, ale nie ma on szczególnego znaczenia. W teorii poprawionej te trzy miejsca dotyczą punktów, w których sylaba akcentowana nie będzie stanowiła maksimum akcentu, tzn. te, w których sylaba akcentowana może zajmować pozycję W. Zauważmy np., że wers (66c) byłby niemetryczny, gdyby przed *lend* nie było granicy składniowej. Tak więc w świetle nowej teorii ograniczenie trochei do wymienionych trzech wypadków nie jest niczym innym prócz dziwnego zbiegu okoliczności, który odbija ważną właściwość metru i stanowi jeden z czynników utwierdzających nas w przekonaniu, że poprawiona teoria jest lepsza od poprzedniej teorii podstawowej.

W końcu dzięki poprawionej teorii znajdujemy wyjaśnienie asymetrii między wersami jambicznymi a trocheicznymi, gdy chodzi o możliwość występowania w nich stóp odwróconych na początku wersu (patrz omówienie (49) i (50)). Abstrakcyjny wzorzec metryczny dla wersu trocheicznego musi mieć formę (67) i reguły zgodności (52b):

(67) SWSWSWS

Jeśli umieszczamy odwróconą stopę (tzn. jamb) na początku wersu trocheicznego, wówczas maksimum akcentu wypadnie w pozycji W, naruszając w ten sposób ostatnią alternatywę (52b2). Ilustrujemy to przy pomocy wersu (68) ułożonego przez Jespersena na wzór *A Psalm of Life* Longfellowa:

(68) *A life's but an empty dream*

S W S W S W S

W przykładzie tym druga sylaba nie zgadza się ze wszystkimi alternatywami (52b2) i dlatego też wers jest niemetryczny¹⁷. Jak już widzieliśmy, sytuacja nie jest identyczna, gdy w wersie jambicznym podstawimy trochej zamiast jambu. Takie wersy (zob. punkt (66)) są dozwolone przez trzecią alternatywę (52b2) i dlatego są w pełni metryczne.

Zauważmy również, że wprowadzenie początkowej sylaby pozametrycznej nie będzie miało wpływu na wers trocheiczny, ale taki sam zabieg na wersie jambicznym będzie można przeprowadzić tylko wtedy, gdy wers ten nie będzie miał pierwszej stopy odwróconej, ponieważ w przeciwnym przypadku W reprezentowałoby maksimum akcentu, naruszając w ten sposób ostatnią alternatywę (52b2)¹⁸. I znowu poprawiona teoria wykazuje, że pewne fakty są prawidłowymi następstwami innych faktów, dając w ten sposób jaśniejszy obraz zjawisk niż teoria podstawowa.

Ostatnim argumentem przemawiającym za słusnością nowej teorii jest fakt, że podsuwa ona dość prosty sposób rekonstrukcji pojęcia skomplikowania lub stopnia wypełnienia metru. W teorii podstawowej można przypisać wzrastającą złożoność każdemu następnemu punktowi na liście dozwolonych odstępstw. Procedura ta ma jednak charakter doraźny. Nie istnieje obiektywne uzasadnienie dla kolejności dozwolonych odstępstw, jak w punkcie (47); a zatem nie można z tej kolejności wyciągać żadnych wniosków. Nie odnosi się to do kolejności alternatyw w regułach zgodności (52b). Tutaj alternatywy ułożone są według wzrastającego stopnia uogólnienia, poczynając od najmniej ogólnej, kończąc na najogólniejszej. Jak już zagna-

¹⁷ Należy również zauważyć, że przykład Jespersena w punkcie (68) zawiera samogłoskę akcentowaną w trzeciej pozycji. Jeśli pozycja ta byłaby zajęta przez słowo pod głównym akcentem, wers byłby metryczny, tak jak np. następująca modyfikacja wersu (68): *Your life lacked an empty dream*.

¹⁸ Można by zbudować metryczny wers jambiczny z sylabą pozametryczną poprzedzającą wers, którego początkowa stopa jest odwrócona, założywszy, że silniejszy dział składniowy oddziela pierwszą pozycję od drugiej, zapobiegając w ten sposób temu, aby pierwsza pozycja stała się maksimum akcentu. Taka konstrukcja byłaby niezwykle rzadka, biorąc pod uwagę tendencję jambu do unikania silnych działów składniowych po pierwszej pozycji.

Występowanie sylaby pozametrycznej na początku wersu trocheicznego odniesie taki sam skutek, jak pozametryczna sylaba na końcu wersu jambicznego, mianowicie w obu wypadkach akcent główny może zostać maksimum akcentu. Nasuwa się więc uwaga, że maksima akcentu w tych pozycjach nie są dla metru tak bardzo ważne, co byłoby sprawą czysto wewnętrzną. Jeśli tak, to ostatnia pozycja w wersie jambicznym i pierwsza w wersie trocheicznym miałyby inny status teoretyczny. Bridges (*Milton's Prosody*, Oxford 1921, s. 39) zdawał sobie z tego sprawę: „Przytacza się Tyrwhitta, który podobno mówił, że jednym z koniecznych warunków angielskiego *blank verse* jest mocny akcent na ostatniej sylabie. Wydaje się jednak, że pozycja metryczna ostatniej sylaby w pewien sposób zwalnia ją od jakiegokolwiek akcentu. Czy „ostatnia stopa” może być odwrócona — to już inne zagadnienie. Słaba sylaba może z powodzeniem mieć swój akcent na dziesiątej pozycji, a ostatni ważny akcent wersu może należeć do „czwartej stopy”. Jest tu wyraźna analogia z dypodią jambu klasycznego i z czwartą kreską w starym takcie muzycznym”.

czyliśmy, stopień trudności, jaki odczuje czytelnik zauważając abstrakcyjny wzorec metryczny wersu, może być związany z bogactwem i różnorodnością środków, których można użyć przy realizacji wzorca. Powinno więc z tego wynikać, że kiedy dozwolona jest większa różnorodność kombinacji, wzorec jest trudniejszy do zaobserwowania. Liczba podkreśleń w różnych wersach rozpisywanych według naszych reguł może być miernikiem złożoności wersu. Jak już pokazaliśmy, wskaźnik ten zdaje egzamin w krańcowych przypadkach. Można oczywiście wątpić o słuszności naszej decyzji co do przypisywania takiej samej złożoności późniejszym alternatywom bez względu na źródło. Zupełnie możliwe, że stopień złożoności spowodowany potrzebą użycia trzeciej, a nie drugiej alternatywy reguły zgodności (52b2) powinien być mniejszy niż stopień złożoności wynikający z użycia drugiej alternatywy. Na takie pytania odpowiedzieć można tylko wtedy, gdy poddamy analizie obszerny materiał wierszowy. W tym miejscu rozważań najlepiej będzie wyliczyć w kolejności wzrastającej złożoności różne zanalizowane już przez nas wersy, aby pokazać, że sądy wyrażone w oparciu o nasz schemat nie są absolutnie nie do przyjęcia¹⁹. Listę taką podajemy w punkcie (69):

¹⁹ Ostatnie badania (zob. Beaver, *A Grammar of Prosody*. „College English” 29 (1968), s. 310–321. — Freeman, *On the Primes of Metrical Style*. 1968, 1, s. 63–101) traktowały problem stylu metrycznego w innych kategoriach niż złożoność wersu. Wzięli oni pod uwagę takie czynniki, jak liczba i pozycja maksimum akcentu oraz liczba i pozycja zrealizowanych pozycji S, np. przy omawianiu następujących wersów z Pope’a *An Essay on Criticism*:

*When Ajax strives some rock's vast weight to throw
The line too labours, and the words move slow.*

Freeman zauważa, że występowanie silnych akcentów obok siebie przyczynia się do stworzenia ogólnego wrażenia powolności. „Neutralizacja akcentu daje się jeszcze wyraźniej zaobserwować w celowo przerysowanych »wolnych« wersach Pope’a:

(1)

And ten low words oft creep in one dull line
W S W S W S W S W S

Wers ten jest całkowicie metryczny, ale złożenia przymiotnikowo-rzeczownikowe i przysłówkowo-czasownikowe powodują taką neutralizację akcentu, że w wersie nie ma żadnych albo jest najwyżej jedno maksimum akcentu” (s. 78).

Warto może zauważyć, że chociaż częste występowanie mocnych akcentów obok siebie jest częściowo przyczyną wrażenia powolności, nie jest ono jednak warunkiem wystarczającym. Tak więc możemy przebudować ten wers przez proste przestawienie i chociaż pozostaje ten sam stopień złożoności, to jednak wers wywołuje zupełnie inne wrażenie:

And ten low words in one dull line oft creep

Natomiast wers (55) można zmienić tak, że będzie się wydawał znacznie powolniejszy, dokonując podobnej inwersji, która nie powoduje zmiany stopnia złożoności:

Batter my heart for you, three-person'd God

Związek takich czynników, jak złożoność wersu i układ członów syntaktycznych w wersie, z teorią stylu metrycznego pozostaje problemem do zbadania. Mamy jednak nadzieję, że poprawiona teoria będzie dobrze służyła tym badaniom.

	Złożoność
(69)	
(53) <i>The curfew tolls the knell of parting day</i>	0
(61) <i>Twenty bookes clad in blak or reed</i>	1
(54) <i>And leaves the world to darkness and to me</i>	2
(63) <i>Are driven, like ghosts from an echanter fleeing</i>	2
(58) <i>Yet dearly I love you and would be loved fain</i>	3
(66) <i>Appeare in person here in court. Silence</i>	3
(65) <i>The Millere was a stout carl for the nones</i>	4
(61) <i>Speech after long silence; it is right</i>	5
(66) <i>Silent upon a peak in Darien</i>	5
(55) <i>Batter my heart, three-person'd God, for you</i>	6
(66) <i>Friends, Romans, countrymen, lend me your ears</i>	6
(64) <i>Wylugh, elm, plane, assh, box, chasteyn, lynde, laurer</i>	7
(65) <i>Down the long tower stairs hesitating</i>	9

Wersy w punkcie (69) mają różną złożoność, od zera do dziewięciu. Łatwo można zbudować wersy o dużo większej złożoności (zob. (70), o złożoności (17)), ale wersy takie nie zostały potwierdzone w tekście. Teoria pozwala na większą różnorodność wersów, niż to faktycznie ma zastosowanie. Kiedy zastanowimy się nad tym faktem, jesteśmy skłonni przypisać go niedoskonałościom teorii i usiłować poprawić podstawy teoretyczne tak, aby ograniczyć liczbę przypadków dopuszczalnych, ale nie sprawdzonych. Można też ewentualnie próbować wyjaśnić przypadki nie sprawdzone w jakiś inny sposób, nie naruszając teorii. Zdaje się nam, że brak wersów o dużej złożoności można właściwie wyjaśnić w ramach teorii. Jeśli pewne jest, że złożoność wersu wiąże się bezpośrednio z trudnością, jaką odczuwa czytelnik, i jeśli dalej przypuścimy, że poeci nie chcą zazwyczaj robić ze swych utworów trudnych krzyżówek, których artyzmu nie można ocenić bez skomplikowanych obliczeń z ołówkiem w rękę, wówczas będziemy mogli z powodzeniem wysnuć wniosek, że istnieje szczyt złożoności, którego poeta nigdy nie chciałby wprowadzić do swych wersów. Tego rodzaju wniosek jest zupełnie naturalny w przypadku składni: chociaż nie ma ograniczenia co do liczby rzeczowników, które mogą występować w grupie nominalnej, nie jest chyba zaskakujące, że badając prace wszystkich amerykańskich powieściopisarzy od Hawthorne'a do Henry Jamesa, nie znaleziono grupy nominalnej złożonej z więcej niż 27 (lub 69) rzeczowników. Przypadek pięciostopowca jambicznego wydaje się nam nie tak bardzo daleki, żeby móc odrzucić analogiczne wyjaśnienie niewystępowania wersów takich jak (70):

(70) Billows, billows, seréne mirror of the marine bóroughs, remóte willows
 W S W S W S W S WS

Aby zilustrować opracowaną przez nas teorię metryczną²⁰, zakończymy ten rozdział szczegółowym rozpisaniem w punkcie (71) fragmentu Prologu do *Opowieści kanterberyjskich*:

²⁰ W czasie drukowania tej pracy pojawiły się dwa artykuły, Wimsatta (*Metrical Studies*, New York 1970) oraz Magnusona i Rydera (*The Study of English Prosody: An Alternative Pro-*

- (71) *A Clérk ther was of Óxenford alsó,*
 W S W S W S W S W S
That unto lógyk hadde lnóge ygó.
 W S W S W S W S W S
As léene was his hórs as is a ráke,
 W S W S W S W S W S X
And he nas nat right fát, I undertáke,
 W S W S W S W S W S X
But lóoked hólwe, and therto sóbrelý.
 W S W S W S W S W S
Ful thrédbáre was his óvereste courtepý;
 W S W S W S W S W S
For he hadde géten hym yet no benefice,
 W S W S W S W S W S X
Ne was so wórdly for to have office.
 W S W S W S W S W S X
 - *For hym was lévere have at his béddes héed*
 W S W S W S W S W S
 - *Twénty bóokes, clád in blák or réed,*
 W S W S W S W S W S
Of Áristotle and his philosophíe,
 W S W S W S W S W S X
Than róbes riche, or fíthele, or gáy sautrie
 W S W S W S W S W S X
But al be that he was a philosóphre,
 W S W S W S W S W S X
Yet hadde he but litel góld in cófre;
 W S W S W S W S W S X
But al that he myghte of his fréendes hénte,
 W S W S W S W S W S X
On bóokes and on lérnyge he it spénte,
 W S W S W S W S W S X
And bisily gan for the sóules préye
 W S W S W S W S W S X

posal. „College English” 31 (1970), s. 789–820), zajmujących się teorią wersyfikacji, którą reprezentują Halle i Keyser (*Chaucer and the Study of Prosody*, s. 187–219) oraz Keyser (*The Linguistic Basis of English Prosody, Modern Studies in English*), pod red. S. Schane i D. Reibel. Englewood Cliffs, New York 1968). Teoria podana w punkcie (52) uprzedza tu w pewnych wypadkach obiekcje wysunięte przez Wimsatta i Magnusona oraz Rydera. Bardziej bezpośrednia i szczegółowa odpowiedź tym krytykom, rozważająca również wiele punktów nie omówionych przez nas, zawarta jest w mającej się wkrótce ukazać pracy Hallego i Keysera.

Of hem that yáf hym wherwith to scoléye.
 W S W S W S W S WSX
Of stúdie tóok he móost cúre and móost héede.
 W SW S W S W S W S X
 — *Noght ó wórd spák he more than was néede,*
 W S W S W S W S W S X
And that was sáyð in fórmé and reveréncé;
 W S W S W S W SWSX
And shórt and qúyk and fúl of hý senténcé;
 W S W S W S W SWSX
Sównynge in móral vértu was his spéche,
 W S W SW SW S W S X
And gládly wolde he lérne and gládly téche.
 W S W S W S W SWSX

(A. Prolog. 285—308)

Przełożyła Ewa Pszczółowska